

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Studium humanitní vzdělanosti

Pěstounská péče a její vliv na biologické děti pěstounů

Foster care and its impact on biological children

of foster parents

Bakalářská práce

Praha 2021

Vypracovala: Magdaléna Temelová

Vedoucí práce: PhDr. Markéta Habermannová, Ph. D.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Pěstounská péče a její vliv na biologické děti pěstounů vypracovala samostatně pod vedením vedoucí práce za využití pramenů a literatury, které cituji a uvádím v seznamu. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne: 25.7. 2021

..... Podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda využila příležitosti a poděkovala své vedoucí práce za cenné rady během zpracování mé bakalářské práce. Dále bych ráda poděkovala všem informantům z pěstounských rodin, kteří se účastnili výzkumu, za ochotu sdílet jejich názory a přesvědčení, které byly pro dokončení práce zásadní.

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá tématem pěstounské péče a jejího vlivu na biologické děti pěstounů. Jejím hlavním cílem je zmapovat subjektivní hodnocení konceptu pěstounské péče očima dnes již dospělých biologických dětí a zjistit, jak je ovlivnilo rozhodnutí rodičů stát se pěstouny.

Práce se skládá ze dvou částí, a to teoretické, ve které jsem uvedla téma náhradní rodinné péče a z toho vycházející téma péče pěstounské. Shrnula jsem její jednotlivé složky, kterými jsou definice, formy a zprostředkování. Dále jsem zaměřila svůj fokus na definici rodiny, její funkce a poruchy. V neposlední řadě jsem vymezila oblast sourozeneckých vztahů. V této části rovněž uvádím výčet provedených výzkumných šetření na toto téma. Empirická část této práce byla vytvořena na základě polostrukturovaných rozhovorů uskutečněných s dospělými biologickými dětmi pěstounů. Analýza a interpretace dat byla realizována pomocí kombinace metody utváření trsů, metody prostého výčtu a metody kontrastů a srovnávání. Výsledek tvoří 7 kategorií: rodina před pěstounskou péčí, příprava na pěstounskou péči, proměna, pocity spojené s příchodem pěstounského dítěte, já a pěstounské dítě, postoj k pěstounské péči a subjektivní zhodnocení. V závěru empirické části uvádím odpovědi na stanovené výzkumné otázky.

Klíčová slova

Pěstounská péče, sourozenecké vztahy, biologické děti pěstounů, pěstounská rodina, náhradní rodinná péče

Abstract

The bachelor thesis focuses on the topic of foster care and its impact on the biological children of the foster parent. The main aim is to find out the subjective opinion on the concept of foster care by the eyes of adult biological children and to find out how they were influenced by parent's decision to become foster parents.

The thesis consists of two parts, one being theoretical which introduces the topic of substitute family care and the foster care. It summarises its individual parts, such as the definitions, forms and its mediation. This part also focuses on the definition of the family, its functions and disorders. Furthermore, it describes the area of sibling relationships. The theoretical part also presents conducted research on this topic. The empirical part of this thesis was based on semi-structured interviews conducted with adult biological children of foster parents. The analysis and interpretation of the data was carried out using the method of forming clumps, the method of contrasts and comparisons and the simple enumeration method. The result is composed of seven categories: family before foster care, preparation for foster care, transformation, feelings associated with the arrival of a foster child, me and the foster child, attitude towards foster care and subjective evaluation. At the end of the empirical part I present the answers to the set research questions.

Key words

Foster care, siblings relationships, biological children of foster parents, fostercare family, substitute care

Obsah

Úvod	9
Teoretická část	10
1. Náhradní rodinná péče	10
1.1 Pěstounská péče	11
1.1.1 Formy pěstounské péče	13
1.1.2 Zprostředkování pěstounské péče	16
2. Rodina	17
2.1 Definice rodiny	18
2.2. Funkce rodiny	19
2.3 Funkční a dysfunkční rodina	20
3. Sourozenecké vztahy	23
3.1 Aspekty sourozeneckých vztahů	24
3.2 Sourozenectví v rámci pěstounské péče	25
3.2.1. Vztah mezi biologickým a přijatým dítětem	27
4. Problematika biologických dětí pěstounů	27
4.1 Situace v ČR	27
4.2 Situace v zahraničí	29
Empirická část	32
5. Metodologie výzkumu	33
6. Cíl práce a formulování výzkumných otázek	33
7. Design výzkumu, výzkumné metody	34
8. Výběr výzkumného souboru a prostředí výzkumu	34
8.1. Charakteristika výzkumného souboru	35
9. Sběr dat - rozhovory	37
10. Etické aspekty výzkumu	38
11. Zpracování dat a jejich analýza	38
11.1. Výzkumné výstupy, analýza rozhovorů	40
11.1.1. Rodina před pěstounskou péčí	40
11.1.2. Příprava na pěstounskou péči	43
11.1.3. Proměna	48
11.1.4. Pocity spojené s příchodem pěstounského dítěte	51
11.1.5. Já a pěstounské dítě	53
11.1.6. Postoj k pěstounské péči	56
11.1.7. Subjektivní zhodnocení	59
12. Shrnutí výsledků	61
13. Diskuze	65

14. Úskalí výzkumu, jeho přínosy a doporučení.....	68
Závěr	70
Bibliografie	72
Seznam příloh	76

Seznam zkratk

DFR – dotazník funkčnosti rodiny

NRP – náhradní rodinná péče

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

PP – pěstounská péče

PPPD – pěstounská péče na přechodnou dobu

SPOD – sociálně-právní ochrana dětí

ÚVOD

V České republice žije mnoho dětí, které z nejrůznějších důvodů nežijí ve svých biologických rodinách a hledají se pro ně alternativy náhradní rodinné péče. Jednou z možností je mimo jiné i péče pěstounská. Hlavním motivem náhradní rodinné péče je zajištění blaha dítěte a jeho budoucnosti. Problematika pěstounských dětí se těší velkého zájmu a má silnou oporu jak v domácí, tak zahraniční literatuře. Pěstounské děti si většinou prošly nepříznivou minulostí a nesou si sebou určitou míru psychického či fyzického zatížení. Odborná literatura se zaměřuje na dopady pěstounské péče na jejich další vývoj, emoční rozpoložení a poskytuje rady o tom, jak s těmito dětmi pracovat.

Je nutné ovšem neopomenout, že pěstounská rodina se mnohdy skládá nejen z matky, otce, ale zároveň také jejich biologických dětí. Tato myšlenka mě vedla k zájmu o problematiku biologických dětí v návaznosti na příchod pěstounského dítěte do rodiny. Vlastní děti pěstounů jsou stěžejním faktorem v celém konceptu pěstounské péče a z toho důvodu by neměly být opomíjeny. V rámci rešerše jsem zjistila, že toto téma není v odborných publikacích příliš skloňováno. Zahraniční literatura koresponduje mnoha zajímavými studii, naproti tomu literatura tuzemská se biologickým dětem věnuje pouze okrajově. To mne vedlo k přesvědčení, že toto téma zasluhuje větší pozornost a provedený výzkum může přispět k obohacení v této oblasti. Konečnou volbou se pro mě tudíž stalo téma - Pěstounská péče a její vliv na biologické děti pěstounů.

Teoretická část mé bakalářské práce nabízí hlubší představení této oblasti. Věnuje se tématu náhradní rodinné péče obecně, pěstounské péči a její problematice a zaměřuje se na její zprostředkování, principy a fungování. Dále pojednávám o rodině a její funkci, která souvisí jak s tématem pěstounské péče, tak i s biologickými dětmi rodičů-pěstounů. Neopomněla jsem ani oblast sourozeneckých vztahů a sourozenectví v rámci pěstounské péče. Teoretickou část uzavírám výčtem některých dosud uskutečněných výzkumů na téma biologických dětí pěstounů a pěstounské péče.

Empirická část bakalářské práce je realizována se záměrem dosáhnout mnou stanovené cíle. V této části vysvětluji metodologii výzkumu, vytyčuji výzkumné otázky a cíle. Seznamuji čtenáře s metodami výběru výzkumného vzorku a metodami získávání dat společně s jejich zpracováním a analýzou. Věnuji se i etickým otázkám výzkumného šetření. Empirickou část uzavírám dosaženými výsledky, které následně diskutuji a shrnuji v diskuzi a závěru práce.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Náhradní rodinná péče

Dle legislativního rámce je náhradní rodinná péče (NRP) v České republice upravena zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, dále také zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. K tomuto zákonu se vztahuje novela zákona č. 401/2012 Sb. Tyto zákony vymezují formy péče o dítě, které nemůže být z nejrůznějších důvodů vychováváno ve vlastní rodině. Dítěti poskytují výchovu náhradní rodiče, pěstouni nebo poručníci v prostředí, které simuluje přirozené rodinné prostředí.

Hlavním účelem náhradní rodinné péče je umožnit dítěti péči takovou, která nejvíce simuluje péči rodinnou, a to jak přechodně, tak dlouhodobě. Možnost dítěte vyrůstat v přirozeném prostředí, mimo institut ústavní péče, pozitivně ovlivňuje jeho psychický a psychomotorický vývoj (Rychlik et al., 2018).

Současná legislativa rozděluje náhradní rodinnou péči do těchto forem:

- Svěření dítěte do péče jiné osoby
- Poručenství
- Osvojení
- Pěstounská péče
- Pěstounská péče na přechodnou dobu

Svěření dítěte do péče jiné osoby

V případě, že o dítě nemůže osobně pečovat ani jeden z jeho rodičů a nelze ho ani svěřit do poručenství, upravuje zákon č. 89/2012 Sb. alternativu svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než jeho rodiče. Tato osoba je zákonem chápána jako osoba pečující a rozhodnutí o svěření dítěte této osobě musí být vždy v souladu se zájmy dítěte. Zákon jasně stanovuje, že: *„svěření dítěte do osobní péče pečující osoby nenahrazuje pěstounskou péči, předpěstounskou péči ani péči, která musí předcházet osvojení. Má přednost před péčí o dítě v ústavní výchově“* (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 953).

Této formy náhradní rodinné péče bývá využíváno v případech, že v okruhu dítěte existuje někdo z jeho příbuzných či blízkých a je ochoten a schopen se dítěte ujmout a postarat se o něj.

Poručenství

Další formou náhradní rodinné péče je poručenství. Poručenství ustanovuje soud v případě, že rodiče vůči svému dítěti nevykonávají rodičovskou povinnost, tzn. že rodiče byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti nebo jim byl výkon jejich rodičovské zodpovědnosti pozastaven, byla jim omezena svéprávnost nebo rodiče dítěte zemřeli. Jak stanovuje zákon: *„poručník má vůči dítěti zásadně všechny povinnosti a práva jako rodič, ale nemá k dítěti vyživovací povinnost. S ohledem na osobu poručníka nebo poměry dítěte, jakož i s ohledem na to, z jakého důvodu rodiče nemají všechny povinnosti a práva, může být výjimečně okruh povinností a práv poručníka vymezen jinak.“* (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 928).

Osvojení

Termín „osvojení“ není ve společnosti tak zakořeněný, jako jeho synonymum „adopce“. Jak jsem uvedla již výše, osvojení je, stejně jako další formy náhradní rodinné péče, rovněž zakotveno v občanském zákoníku. Osvojení znamená přijetí cizího dítěte za vlastní, což znamená, že osvojené dítě nabývá stejného postavení jako biologické dítě. Z právního hlediska mezi osvojeným dítětem a adoptivními rodiči vzniká plnohodnotný vztah, což se projevuje např. tím, že osvojenec získává příjmení osvojitele a zaniká také příbuzenský poměr mezi jím a biologickou rodinou (Hrušáková et al., 2017). Doslovná citace v občanském zákoníku zní: *„předpokladem osvojení je takový vztah mezi osvojitelem a osvojencem, jaký je mezi rodičem a dítětem, nebo že tu jsou alespoň základy takového vztahu“* (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 795).

Dle Matějčka (Matějček et al., 1999) je osvojení v České republice nejčastěji vyhledávanou a nejdokonalejší formou náhradní rodinné péče, a může být provedeno jen za splnění zákonem stanovených podmínek.

1.1 Pěstounská péče

Pěstounská péče (PP), jako další z forem náhradní rodinné péče, je státem garantovaná péče o ohrožené dítě a rovněž ji upravuje zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů a dále ji upravuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů a právní předpisy o sociálním zabezpečení.

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí specifikuje zprostředkování těchto forem pěstounské péče a uvádí dávky, které přísluší pěstounovi jako osobě, která pečuje o nezaopatřené dítě. Tyto dávky představují:

- příspěvek na úhradu potřeb dítěte, který náleží dítěti a je vyplácen pěstounovi a s věkem dítěte se zvyšuje (popř. se stupněm postižení).
- příspěvek při ukončení pěstounské péče, který náleží dítěti a je vyplácen jednorázově po dosažení zletilosti, zároveň mu končí nárok na příspěvek na úhradu potřeb.
- příspěvek při převzetí dítěte, který náleží pěstounům.
- příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla, který náleží těm pěstounům, kteří se v rámci pěstounské péče starají o minimálně tři děti.
- odměna pěstouna, která náleží pěstounům, a její částka se zvyšuje s počtem přijatých pěstounských dětí, popř. se stupněm postižení dítěte a závislosti na druhé osobě.

V důsledku legislativních změn, jež proběhly v posledních letech, získávají pěstouni slušné finanční ohodnocení při výkonu této služby.

Svěření dítěte do pěstounské péče může soud stanovit pouze v případě, že se o dítě nemůže starat jeho biologický rodič nebo poručník. Dle zákona má vždy přednost před kolektivní péčí – ústavní výchovou (Novotný, Ivičičová, Syrůčková, Vondráčková; 2017). V současnosti se především cílí na to, aby byly děti do náhradních rodin umisťovány krátkodobě, a všechny podniknuté kroky směřují vždy k návratu dětí do jejich původních rodin.

Zákonem č. 89/2012 Sb. (§ 960, § 961) je stanoveno, že dítě v pěstounské péči nemění svůj status a nestává se vlastním dítětem náhradních rodičů, nezanikají ani původní příbuzenské vazby. V případě, že soud nerozhodne jinak, mohou se biologičtí rodiče dožadovat vzít si dítě zpět do své péče a vztahují se k nim práva a povinnosti, které vyplývají z rodičovské zodpovědnosti – kromě těch, které jsou zákonem stanoveny pěstounovi. Mezi další práva biologických rodičů pěstounského dítěte patří i právo na informace o dítěti a pravidelný osobní kontakt, pokud jim toto právo není ze závažných důvodů odepřeno. Ačkoliv je dítě biologických rodičů svěřeno do pěstounské péče, i nadále trvá jejich vyživovací povinnost vůči dítěti.

Z tohoto faktu vyplývá, že jádro pěstounské péče se výrazně odlišuje od ostatních forem náhradní rodinné péče a v mnoha ohledech je chápána jako nejčistší forma náhradní rodinné péče (Novotný et al., 2017).

Osoba, která se uchází o to stát se pěstounem, musí být občanem České republiky, splňovat záruky spořádané a náležitě péče, musí být svéprávná a mít čistý trestní rejstřík. Důležitým požadavkem je předpoklad, že bude pěstoun pozitivně působit na jeho výchovu a poskytne mu vhodné a láskyplné rodinné prostředí. Pěstoun musí být osoba, jejíž věk a zdravotní stav, není překážkou při péči o dítě a jeho výchově (Hrušáková et al., 2017).

Pěstounská péče je náročná mise, která zahrnuje, i přes značné finanční ohodnocení, mnoho ústupků a vyžaduje fyzickou a psychickou odolnost. Děti se do pěstounské péče dostávají vždy z více či méně nevhodného rodinného prostředí nebo rovnou ústavů. V obou případech ovšem dochází ke střetu dvou jiných sociálních prostředí a děti si z původního domova různé návyky, zkušenosti a celkový obraz o rodině a společnosti. S odkazem na tuto skutečnost je nutné, aby si pěstouni byli vědomi toho, že děti jejich minulost nějak zformovala a ovlivňuje jejich prožívání a chování. Toto porozumění následně koreluje s úspěšností pěstounské péče, a proto by si měli pěstouni být vědomi svého závazku.

Povinností pěstouna je osobně pečovat o dítě. Pěstoun není zákonným zástupcem dítěte, ale je mu umožněno rozhodovat o každodenních záležitostech svěřeného dítěte a v tomto smyslu ho zastupovat. O podstatných otázkách v životě dítěte musí pěstoun informovat jeho biologické rodiče a rozhodnutí o důležitých záležitostech náleží jeho biologickým rodičům. Další stěžejní povinností pěstounského rodiče je dovolit spojení mezi dítětem a biologickou rodinou a kontakt s nimi umožnit (Zákon č. 89/2012 Sb., § 966, § 967).

V případě, že dojde k rozporům mezi pěstounem a biologickými rodiči v podstatných záležitostech dítěte, je možné soudu předložit návrh o změně práv a povinností, o zrušení pěstounské péče, či jiných rozhodnutí (Zákon č. 89/2012 Sb., § 968, § 969).

1.1.1 Formy pěstounské péče

Z občanského zákoníku vyplývá, že pěstounská péče v České republice je vždy dočasná: „zaniká nejpozději, nabude-li dítě plné svéprávnosti, jinak jeho zletilostí“ (Zákon č. 89/2012 Sb., § 970). Tuto formu náhradní rodinné péče lze díky právním úpravám rozdělit do vícero podob a tradičně se liší především délkou jejího trvání a vztahem pěstouna a osvojeného dítěte.

Fakticky lze pěstounskou péči rozdělit na *pěstounskou péči na přechodnou dobu* (PPPD) a *dlouhodobou pěstounskou péči*, která je dlouholetým řešením pro ohrožené dítě.

Dále je možno pěstounskou péči rozdělit do dalších dvou podob, a to *pěstounská péče individuální*, která probíhá v rodině pěstouna a *pěstounská péče skupinová*, která probíhá ve speciálních zařízeních nazývaných SOS vesničky.

Individuální pěstounskou péči lze rozdělit do dvou kategorií dle subjektů, které ji vykonávají, na *pěstounskou péči příbuzenskou* a *pěstounskou péči, kterou vykonává nepřibuzenská osoba* na základě zařazení do evidence uchazečů o náhradní rodinnou péči

(NRP). Tato varianta se nazývá „klasická“ či „zprostředkovaná“ (Matějček, 2002; Brandejsová, Hlásková, Jurajdová, Kovařovicová & Majerová, 2015).

Pěstounská péče na přechodnou dobu

V laické veřejnosti se této podobě pěstounské péče neoficiálně říká tzv. „profesionální pěstounství“. Tento typ pěstounské péče byl v České republice právně zakotven k datu 1. 6. 2006, ale až s novelou zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, se zaryl do povědomí občanů.

V případě, že je dítě ohroženo ve své původní rodině, přistupuje soud k řešení v rámci pěstounské péče na přechodnou dobu. Umožňuje tím dítěti žít v náhradní rodinné péči do té doby, než se najde trvalé efektivní řešení jeho situace, čímž odpadá nutnost pobytu v ústavních zařízeních (Bubleová, 2014).

Ohrožené dítě v PPPD čeká, až v jeho biologické rodině odpadnou důvody, které zapříčinily jeho odebrání z rodiny nebo čeká na svěřeni do trvalé pěstounské péče či osvojení, a to za předpokladu, že v brzké době bude do jednoho z těchto podob náhradní rodinné péče svěřeno. Dochází tedy k tomu, že soud každé tři měsíce přezkoumává a rozhoduje, zda je v zájmu dítěte v PPPD, aby se vrátilo zpět do své původní rodiny, nebo musí být rozhodnuto o jiné, trvalé formě náhradní rodinné péče – pěstounská péče klasická nebo adopce (Novotný et al., 2017).

Pěstounská péče na přechodnou dobu může trvat nanejvýš 1 rok, výjimkou je pouze postupné svěřeni sourozenců do stejné pěstounské rodiny, kdy ovšem stále platí, že nelze překročit limit 1 roku u posledního přijatého sourozence (Novotný et al., 2017).

Osoby, které mohou PPPD vykonávat, jsou zapsány v evidenci žadatelů krajských úřadů. Osoby, které jsou zaevidované, jsou srozuměny s tím, že musí ohrožené dítě kdykoli přijmout do péče. Mají nárok na finanční odměnu, a to i v době, kdy o žádné dítě nepečují. Jsou na ně kladeny vysoké nároky a bývají detailně prověřovány. Žadatelé procházejí odbornou přípravou k zařazení do evidence pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče (Bubleová, 2014; zákon č. 359/1999 Sb., SPOD).

V případech PPPD krajský úřad zajišťuje speciální výcvik k přijetí dítěte do rodiny na přechodnou dobu, posouzení schopnosti starat se o dítě se speciálními potřebami a schopnost kooperace s jeho biologickými rodiči. Pro účely PPPD zajišťuje krajský úřad samostatnou evidenci takových žadatelů, mimo žadatelů o dlouhodobou pěstounskou péči (Novotný et al., 2017).

Pěstounská péče skupinová

Pěstounská skupinová péče se váže na již zmíněný koncept SOS dětských vesniček, který byl vytvořen Hermannem Gmeinerem v r. 1949 v Rakousku. Tyto vesničky byly navrženy tak, aby zajistily alternativní rodinnou péči pro děti, o něž se vlastní rodina nemůže postarat. Zrealizoval tím svůj nápad spojit opuštěné matky s opuštěnými dětmi. Reálná podoba SOS dětských vesniček se v průběhu let měnila, avšak pojetí, s lehkými úpravami, zůstalo víceméně stejné. „*Náhradní matkou 5-7 dětí různého věku je v této vesničce samostatná žena žijící s nimi v jedné domácnosti v samostatném domě. Do tohoto domu se dítě může vracet i po opuštění SOS dětských vesniček. (...) Mužský prvek při výchově dětí reprezentuje správce nebo vedoucí, ten však je jeden na všechny děti a přímý kontakt s ním mají děti jen zřídka.*“ (Matoušek, 2008, str. 208)

Pro tento fakt bývá tato forma náhradní rodinné péče často kritizována a na absenci mužského pohlaví ve vesničkách je pohlíženo negativně. Náhradní matky procházejí náročným výběrovým řízením a přebírají za opuštěné děti právní odpovědnost.

Do tuzemska přinesl ideu SOS dětských vesniček uznávaný dětský psycholog prof. PhDr. Zdeněk Matějček, CSc. a dětský pediatr prof. MUDr. Jiří Dunovský, DrSc. Stalo se tak za minulého režimu v roce 1969, kdy na jejich popud začalo Sdružení přátel SOS dětskou vesničku budovat. Tento typ pěstounské péče býval dříve vymezen zákonem č. 452/1992 Sb., v současné době však výslovně upraven není.

Pěstounská péče individuální

Jak bylo již uvedeno, *individuální pěstounskou péči* lze rozdělit podle osoby, která tuto formu náhradní rodinné péče zastává. Jedná se o *příbuzenskou pěstounskou péči* nebo *zprostředkovanou čili klasickou pěstounskou péči*. Tyto dvě kategorie se od sebe navzájem liší podmínkami, kterými jsou subjekty zatíženy.

K příbuzenské PP dochází v případech, kdy se ohroženého dítěte ujme příbuzná osoba z jeho biologické rodiny – mnohdy to bývají prarodiče. Této varianty bývá nejčastěji využíváno, jelikož je ve vyšším zájmu, aby ohrožené dítě zůstalo ve své biologické rodině. To má ovšem i svá úskalí. Příbuzná osoba, jakožto adept pro svěřením dítěte do jeho péče, dle zákona č. 359/1999 Sb., nemusí procházet stejnou odbornou přípravou a nejsou zkoumány její kompetence pro zvládnutí této role. Osoba příbuzná, která bude mít v péči ohrožené dítě, nemá povinnost absolvovat stejný proces zprostředkování PP, který je nutný v rámci zprostředkované pěstounské péče (Pazlarová, 2016).

Předmětem častých diskuzí je fakt, že v důsledku absence hloubkového přezkoumání příbuzných, se dítě mnohdy dostane to stejně toxického nebo podobně ohrožujícího prostředí, ve kterém žilo u svých biologických rodičů. Zprostředkovaná PP je naproti tomu spojena s vysokými nároky na žadatele a obtížným procesem posuzování zdravotního a psychického stavu, sociálního zázemí a celkových schopností, které jsou spojeny s budoucí rolí pěstouna (Rychlik et al., 2018).

Klasická dlouhodobá pěstounská péče je chápána jako dlouhodobé opatření, které zaručuje dítěti stabilitu v rodinném prostředí. Výkon tohoto typu pěstounské péče oficiálně končí dovršením zletilosti pěstounského dítěte. V případě funkční pěstounské rodiny, kde přijaté děti zastávají stejnou pozici jako biologické děti pěstounů, dochází k setrvání pěstounských dětí do dostudování, získání práce a úplného osamostatnění (Rychlik et al., 2018). Nicméně i z dlouhodobé pěstounské péče se pěstounské dítě může navrátit zpět do své vlastní rodiny, přejít do jiné formy NRP, do jiné pěstounské rodiny nebo jiné ústavní formy výchovy (Brandejsová et al., 2015).

1.1.2 Zprostředkování pěstounské péče

Zprostředkování pěstounské péče je legislativně upraveno zákonem č. 359/1999 Sb., o SPOD, ve znění pozdějších předpisů a novelou zákona č. 401/2012 Sb. vztahující se k tomuto zákonu, a lze ho uskutečnit pouze za kooperace určitých státních subjektů. Proces zprostředkování začíná na základě podání „*Žádosti do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli/pěstouny/pěstouny na přechodnou dobu*“ na obecní úřad s rozšířenou působností (dále jen „obecní úřad“) v místě trvalého bydliště budoucího pěstouna. Tento obecní úřad zakládá dokumentaci o novém žadateli, která mimo výše zmíněnou žádost, obsahuje také:

- výpis z rejstříku trestů žadatelů
- zprávu o zdravotní způsobilosti žadatelů
- údaje o sociální a ekonomické situaci žadatelů
- písemný souhlas, v němž uděluje orgánu sociálně-právní ochrany dětí právo zjišťovat další důležité informace o žadatelích a prošetřovat, zda se nezměnily skutečnosti, jež jsou uvedeny v dané dokumentaci
- písemný souhlas s participací na přípravě fyzických osob k přijetí pěstounského dítěte do nové rodiny
- postoj a stanovisko daného obecního úřadu obce s rozšířenou působností k té určité žádosti.

Celá výše uvedená spisová dokumentace je obecním úřadem následně postoupena úřadu krajskému, k němuž daná obec přísluší. V dalším stádiu provádí krajský úřad vlastní zprostředkování. Krajský úřad vede pro účely tohoto zprostředkování evidenci dětí vhodných do pěstounské péče a evidenci žadatelů způsobilých stát se pěstouny. O zařazení do této evidence rozhoduje ihned po odborném posouzení žadatele o NRP.

Odborné posouzení zahrnuje oblast psychického, fyzického zdraví, osobnosti a charakteru a přezkoumání, zda celkový stav adeptů na výkon PP nebrání dlouhodobě pečovat o svěřené dítě. Dále se posudek zaměřuje na zjištění motivace k tomuto kroku, na etnické, náboženské, kulturní prostředí žadatelů a rodinné prostředí a jeho stabilitu, v nichž dané osoby fungují. Nedílnou součástí posouzení se stalo i vyjádření biologických dětí pěstounských rodičů na přijetí nového dítěte – zhodnocení jejich schopnosti přijmout nového sourozence. Žadatelé musí projít odbornou přípravou v časovém rozsahu minimálně 48 hodin.

Odborné posouzení se týká i ohroženého dítěte, při kterém se zkoumá úroveň duševního a tělesného vývoje, speciální potřeby a nároky, sociální, kulturní i náboženské prostředí, ze kterého vyšlo (Novotný et al., 2017).

Po zhodnocení výsledků odborného posouzení a celkové rekapitulaci shromážděných písemných podkladů vydá následně krajský soud rozhodnutí o zařazení nebo nezařazení žadatele o PP do evidence. Po této fázi a splnění všech podmínek přichází na řadu proces párování, který ohroženým dětem v evidenci krajských úřadů vyhledává vhodné budoucí náhradní rodiče (Rychlík et al., 2018).

2. Rodina

Rodina provází člověka celým jeho životem. Do rodiny se rodí a přivádí tam nové potomky. Je to první prostředí, ve kterém je o malého člověka postaráno, a na němž je patrnou část života plně závislý. Formuje jeho osobnost a návyky pro zdárný a hladký vstup do společenského systému a života, ve kterém je fyzicky a psychicky soběstačný obstat jako samostatná jednotka. Rodina by měla být pro každého člověka darem a požehnáním, kterého si váží, pečuje o něj a nalézá v něm útočiště. Emoční stabilita a citovost v rodinném prostředí má značný vliv na myšlení a personu člověka. Rodinná situace, prostředí a rodinné podmínky ovlivňují dítě nejen v dětství, ale následky všech těchto faktorů si sebou nese do dospělosti. Podle rodiny, ze které vzešel, má tendenci utvářet i svoji vlastní rodinnou jednotku, ať už pro něj byla dobrým nebo špatným příkladem. Ideální rodinné prostředí je milující, bezpečné a dostatečně stimulující pro správný vývoj dítěte.

2.1 Definice rodiny

Slovo rodina je každému člověku známé a je slýcháno již od dětství. Definice tohoto pojmu je nespočet a každá z nich vystihuje rodinné společenství z jiného úhlu.

Dle Giddense je rodina ze sociologického hlediska: „*skupina osob spřízněných pokrevním poutem, sňatkem či adopcí, která tvoří ekonomickou jednotku, v níž jsou dospělí členové a členky zodpovědní za výchovu dětí. Ve všech známých společnostech existuje nějaká forma rodinného uspořádání, ačkoli konkrétní ráz rodinných vztahů se v jednotlivých případech může diametrálně lišit.*“ (Giddens, 2013, str. 992)

Psychologický slovník přichází s myšlenkou, že rodina je: „*spol. skupina spojená manželstvím n. pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí*“ (Hartl & Hartlová, 2015, str. 512). Kniha Psychologie rodiny uvádí, že: „*rodina je skupina lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů. Členové jsou často (ale ne nutně) vázáni hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich životní cesty. Kdykoli mezi blízkými lidmi existují intenzivní a kontinuální psychologické a emocionální vazby, může být užíván pojem rodina, i když jde např. o nesezdaný pár, o náhradní rodinu atd.*“ (Kramer, 1980, cit. podle Sobotková, 2001, str. 22)

Prof. MUDr. Jiří Dunovský, DrSc., jehož jméno je spojováno se sociální pediatrií, SOS dětskými vesničkami a pěstounskou péčí obecně, chápe rodinu jako biosociální systém, jež hledá a nalézá místo ve společnosti. Zároveň zde existuje reciproční vztah, kdy je tento systém společností neustále modelován a přetvářen. Rodina je funkční za podmínek, ve kterých jsou uspokojovány potřeby a nároky jejich členů. Společnost a členové rodiny vytváří na rodinný systém skrze tyto požadavky nátlak. Rodina ob stojí ve společenském systému tehdy, když je schopna zajistit alespoň základní potřeby, které zajišťují život jedince ve společnosti ve všech jeho životních stádiích (Dunovský, 1999).

Je očividné, že vybrat a spokojit se s jednou formulací je obtížné a problematické. Definice rodiny není ucelená a je podstatné si uvědomit, že má mnoho hledisek, ze kterých ji je možné zkoumat. Zároveň je důležité mít na paměti, že i v rámci jednotlivých vědních oborů jako jsou např. psychologie, antropologie či sociologie, je přistupováno k pojetí rodiny dle jejich různých směrů a odvětví. Nicméně je patrné, že společným jádrem všech definic rodiny, je skupina osob, které na sebe navzájem působí a jsou vzájemně intimně provázány.

2.2. Funkce rodiny

S přechodem od společnosti tradiční a s nástupem nového postmoderního systému se podoba rodiny měnila a společně s ní i její funkce.

V knize Dítě a poruchy rodiny shrnuje Dunovský (1986) 4 základní funkce rodiny, kterými jsou:

- 1) Biologicko-reprodukční
- 2) Ekonomicko-zabezpečovací
- 3) Emocionální
- 4) Socializačně-výchovná

Biologicko-reprodukční funkce

Tato funkce, jak již vyplývá z názvu, slouží k plození potomstva a udržení života ve společnosti. Důležitá je jak pro daný rodinný systém, tak pro společnost, jelikož díky ní dochází k přirozené obměně obyvatelstva na zemi. Biologicko-reprodukční funkce nabývá svého významu pouze v rámci rodiny, přestože sexuální funkci jde uplatnit i mimo ni. Důvodem je fakt, že v rodině získá svůj význam tím, že přivede na svět nového jedince, ale v rámci ní je možno tohoto jedince zabezpečit a zajistit mu potřebné podmínky pro jeho vývoj a budoucí život.

Ekonomicko-zabezpečovací funkce

Funkce zabezpečovací a ekonomická se vztahuje nejen na dítě samotné, ale zahrnuje všechny členy rodiny. V postmoderní době je rodina považována převážně za spotřební jednotku, která plně podléhá výrobní činnosti společnosti. Výrobní prvky převážně vymizely s příchodem moderní doby, i tak je lze v dnešní rodině pozorovat, a to v rámci vnitřních činností rodin, které vytvářejí hmotné zabezpečení (příprava stravy či rozličné domácí činnosti, které jsou nutností).

Funkce zabezpečování přechází od ryze materiální sféry do duševní, sociální a duchovní oblasti. V rámci této funkce se rodina chápe jako prostředí, ve kterém by měli všichni členové rodiny naleznout životní jistoty.

Emocionální funkce

Emocionální funkce je neméně podstatná, a to i z toho důvodu, že se již zmíněné životní jistoty zakládají na vnitřních relacích. Kvalita zprostředkování této funkce se pojí se zcela zralým, soběstačným jedincem s rozvinutým sociálním chováním a schopností navazovat dlouhodobé citové vztahy. Citovost je nejvýznamnější prvek, který rodinný

system drží pohromadě. Existence společnosti je příčinou i důsledkem emocionality. Plnění emocionální funkce je důležitá pro děti i dospělé, liší se pouze v podobě a projevech. Lovasová (2006, str. 6) uvádí, že: „*emocionální funkci v rodině dokáže plně zastávat pouze jedinec (rodič), který je dostatečně zralý, zodpovědný a dokáže vytvořit trvalé citové zázemí pro všechny její ostatní členy*“.

Socializačně-výchovná funkce

Socializačně-výchovná funkce se rovněž podílí na soudržnosti rodinného systému. Jedná se především o kvalitní péči o dítě – o jeho výchovu, pochopení jeho požadavků a potřeb, přijetí jeho osobnosti a rozvoj jeho schopností. Skrze tuto funkci by rodina měla prosazovat nejvyšší blaho dítěte, chránit jej před nebezpečím a učit ho, aby dokázal sám čelit nepříznivým situacím a dokázal je překonat. V souhrnu se v podstatě jedná o ochranu a prosazování práv dětí.

Z pohledu Krause (2008) a sociální pedagogiky patří mezi nejvýznamnější funkce biologicko-reprodukční, sociálně-ekonomická, socializačně-výchovná, ochranná, emocionální funkce a v neposlední řadě by podle něj rodina neměla zapomínat na relaxaci a zábavu. Krausova (2008) definice se významově příliš neliší od výše uvedených definic funkcí rodiny od Dunovského (1986). Výrost a Slaměník (1998) dělí funkce rodiny obdobně, a to na funkce: reprodukční, výchovnou, materiální a emocionální.

Funkce rodiny se mezi sebou navzájem prolínají a vzájemně se podmiňují. V různých obdobích života a různých obdobích sociálního vývoje se ovšem některé funkce dostávají do popředí na úkor jiných, v jiných období je tomu zase naopak. Plnění funkcí, které rodina má, ovlivňuje harmonii rodinného prostředí a dynamiku rodinných vztahů.

2.3 Funkční a dysfunkční rodina

Se všemi změnami, kterými si instituce rodiny prošla, se vyvíjela i myšlenka a polemika nad tím, jak má rodina správně fungovat, aby zajišťovala všechny potřeby a funkce. Co přesně si ale představit pod pojmem dysfunkční a funkční rodina? Zprvu by bylo vhodné objasnit význam slova *dysfunkce*. S pojmem *dysfunkce* podle Sociologické encyklopedie přišel R. K. Merton, který jej chápal jako: „*označení negativních důsledků vědomých lidských činností na určitý sociální systém a jeho sociální strukturu. Tyto negativní důsledky mohou být záměrné nebo nevědomé*“ (Petrusek, 2017).

Dle definice Psychologického slovníku se funkční rodinou rozumí: „*taková rodina, v níž dochází k úspěšnému řešení problémů, existuje příznivé emocionální klima a dochází*

ke stálému vyrovnávání vztahů uvnitř rodiny v souladu s životním cyklem jejích členů“ (Hartl & Hartlová, 2015, str. 512). Dysfunkcí rodiny se naopak rozumí: „narušená schopnost rodiny zabezpečovat některou z jejích základních rolí, zejm. ve vztahu k dítěti neschopnost zajišťovat jeho základní potřeby“ (Hartl & Hartlová, 2015, str. 127). Dysfunkční rodinou se tedy rozumí taková rodina, která jednoduše neplní nebo není schopna plnit potřeby členů rodiny a základní potenciál, ke kterým je institut rodiny víceméně předurčený.

Sobotková (2001) definuje dysfunkční rodinu jako rodinu, ve které minimálně jeden z jejích členů vykazuje maladaptivní a nezdravé chování. Narušený rodinný systém se vyznačuje následujícími charakteristikami: chybějící intimita, vzájemné obviňování, neřešení problémů nebo jejich popírání, potlačení osobní identity, obětování individuálních potřeb, komunikační šum, nejasné hranice mezi členy, nejasné práva a povinnosti pro členy rodinného systému.

Se zaměřením na poruchy rodiny s ohledem na dítě je příčin takových defektů celá škála a jsou různé povahy. Tyto poruchy vznikají z chyb v jednom či více složek systému jedinec – rodina – společnost a z nedostatku v jejich vzájemném působení a důsledek těchto poruch se následně projevuje ve všech složkách této struktury (Dunovský, 1986).

Dunovský (1986) rovněž přichází z výčtem poruch rodiny v návaznosti na její základní funkce, které byly zmíněny v předchozí kapitole.

Poruchou biologicko-reprodukční funkce se rozumí skutečnost, že se do rodiny dítě nerodí, rodí se nějakým způsobem postižené nebo se rodí nezodpovědně do neblahých podmínek pro vývoj a výchovu jedince.

Nemožností počít nebo porodit dítě souvisí s biologickou stránkou člověka, tudíž se jimi zabývají dané medicínské obory.

Problematikou postižení u dětí, které rovněž patří mezi poruchu biologicko-reprodukční funkce, se také zabývají medicínské obory společně se sférami sociální péče, psychologie či speciální pedagogiky. Příchod postiženého dítěte fatálně mění chod rodiny a znamená řadu změn pro všechny členy rodiny. Přináší mnoho problémů a komplikací a nepřímou ovlivňují i socializačně-výchovnou funkci.

Vědomé odmítání početí a porození dítěte je svobodné rozhodnutí každého člověka, jež činí v návaznosti na osobnostní charakter, osobní preference, hospodářskou situaci ve státě, situaci v rodině a mnoho dalších aspektů ovlivňujících toto stanovisko. Kraus (2008) uvádí, že ve většině vyspělých zemí je narození potomka vnímáno jako bariéra

v profesní kariéře, seberealizaci a v rodinách s nízkými příjmy jako luxus, který si stěží mohou dovolit.

Poruchou ekonomicko-zabezpečovací funkce je chápána skutečnost, že rodiče nejsou schopni zabezpečit dostatečné množství prostředků pro sebe a svoji rodinu. Čím více rodina po ekonomické stránce strádá, tím více je závislá na společenském systému a pomoci od státu. Ekonomická situace rodiny a ekonomicko-zabezpečovací funkce jako taková, úzce souvisí s psychologickou a právní stránkou rodiny, dále její sociální jistotou a soudržností. To vše koreluje s emocionálním posláním rodiny. To znamená, že současně s poruchou ekonomicko-zabezpečovací funkce je vždy porušena i emocionální funkce rodiny.

Porucha emocionální funkce se dotýká všech oblastí rodinného života a zasahuje i do duality vztahu rodina – společnost. Poruchy emocionality jsou příčinou nebo v některých případech prvotním impulzem pro rozvoj značného množství rodinných poruch. Tento defekt znamená pro dítě rozvrácení harmonického rodinného prostředí, které je pro něj stěžejní. O vyrovnanou rodinnou atmosféru dítě přichází rozkolem v rodině, rozchodem nebo rozvodem rodičů či nedostatkem zájmu ze strany rodičů. Ztráta emočního zázemí, bezpečí a jistoty vede k fatálnímu dopadu i na socializačně výchovný proces. Kraus (2008) uvádí, že přestože jiná instituce nedokáže zabezpečit takové citově naplněné prostředí, jako právě rodina, lze spozorovat, že narůstá počet rodin, které tuto funkci nedokáže plnit.

Poruchou socializačně-výchovné funkce se rozumí fakt, že se rodiče nemohou, nedovedou nebo nechtějí starat o dítě.

Důvody, proč se rodiče **nemohou** starat o dítě je velké množství. Pohybují se na škále od zhoršených přírodních podmínek (např. přírodní katastrofy), poruch celého společenského systému (např. války či epidemie) přes defekty ve fungování v daném rodinném systému nebo problém tkví v jednotlivých členech rodiny. Do nejobtížnější situace se rodina dostává v případě smrti či onemocnění jednoho nebo obou rodičů. Je ovšem důležité podotknout, že všechny tyto situace provází skutečnost, že rodiče zájem o dítě mají.

Příčiny toho, proč se rodiče **nedovedou** postarat o dítě spočívají hlavně v rodinném systému a samotných jedincích. Jedná se případy, kdy rodiče nejsou schopni vyhovět základním potřebám dítěte a zajistit mu podmínky pro dostatečný vývoj. To pramení buď z neschopnosti rodičů vypořádat se se zvláštními životními situacemi (např. handicapované dítě, rozvod manželství, přijetí dítěte do NRP), dále z jejich nevyzrálosti či neschopnosti

rodičů přijmout základní normy společnosti. V těchto situacích se zájem rodičů pohybuje na stupnici od úplného nezájmu, předstíraného zájmu až po nadměrný.

U rodičů, kteří se **nechtějí** starat o své dítě, tkví důvody v poruchách osobnosti u samotných rodičů, která jim to znemožňuje, a to i přes plnou právní odpovědnost a očekávání plnění této sociální role od dítěte a společnosti jako takové. Takoví rodiče s narozením dítěte nepřestávají svůj žebříček hodnot a i nadále upřednostňují sami sebe a své blaho. K selhání tedy dochází už v samotném jádru daného vztahu k dítěti, společnosti a jejím hodnotám a normám. Podstata absence jakékoliv potřeby postarat se o dítě spočívá v narušeném socializačním procesu rodičů a nedostatečném vyvržení jejich osobnosti.

Nepřítomnost zájmu rodičů může vést k neblahým situacím a rodinným podmínkám, ve kterých je ohrožován či přímo poškozován vývoj dítěte a jeho prospěch. V takových případech se začíná usilovat o to, aby bylo dítě z rodiny odebráno. Dítě sociálně osiří, přestože má biologické rodiče. Jeho vývoj bývá poznamenán sociálně, psychicky i somaticky. Délka pobytu dítěte v rodině s takto fatální rodinnou poruchou exponenciálně souvisí se závažností, hloubkou postižení dítěte a dalšími důsledky, které si z těchto podmínek odnáší (Dunovský, 1986).

Kraus (2008) k poruše socializačně-výchovné funkce dodává, že je důsledkem nevhodných výchovných přístupů – nadmíru liberální, perfecionistický, hýčkájící, hypochondrizující, autoritativní až příliš tvrdý/násilnický. Za vyhovující považuje demokratický styl výchovy, který je založen na rovnocenném partnerství ve vztahu rodič-dítě.

Dunovský přišel s diagnostickou metodou spočívající v hodnocení funkčních schopností rodiny pomocí dotazníku funkčnosti rodiny (DFR). V rámci průběhu procesu socializace je zcela zásadní, do jaké míry se rodina dokáže vypořádat s funkcemi, které je předurčena plnit. Poruchou rodiny se chápe skutečnost, že rodina neplní nároky očekávané společností. Z Dunovského teorií vyplývá mimo jiné i definice *funkční rodiny*, která je chápána jako intaktní rodina, kde jsou plněny všechny funkce a zajištěny všechny potřeby pro správný vývoj a prospěch dítěte (Dunovský, 1986).

3. Sourozenecké vztahy

Sourozectví si člověk nevybírá, ale paradoxně patří k nejbližším a nejdelším vztahům, kterých se člověk během života stane součástí. Vezme-li se v potaz fakt, že průměrná délka života člověka je zhruba kolem 75 let a věkový rozdíl u sourozenců od jedněch biologických rodičů zpravidla nebývá větší než 20 let, je evidentní, že sourozenec v jedincově životě může hrát roli klidně 70 let i více. V návaznosti na tuto skutečnost je

důležité si uvědomit, jak podstatné je nad sourozeneckými vztahy uvažovat, pečovat o ně a neopomínat jejich hodnotu a význam.

Člověku náleží svobodná volba toho, jakým okruhem přátel se obklopí. Má možnost si určit, koho vpustí do svého života a přijme ho za svého blízkého přítele nebo partnera. Jak již bylo zmíněno, sourozence si ale člověk nevybírá a je mu jakýmsi rozhodnutím rodičů a „řízením osudu“ vybrán – de facto mnohdy bývá postaven před hotovou věc. Nejvíce času, alespoň v období dětství a dospívání, jedinec tráví právě se sourozencem – a to z toho důvodu, že je spojuje pokrevní linie. Bez pokrevního příbuzenství by to ovšem znamenalo, že člověk „nedobrovolně“ tráví čas s osobou, se kterou má více či méně společných vlastností a zájmů.

3.1 Aspekty sourozeneckých vztahů

Všechny interpersonální vztahy jsou prostoupeny mnohými aspekty, které se navzájem prolínají, recipročně na sebe působí a zároveň jsou součástí definice daných vztahů. To platí i u sourozeneckých vztahů, kterým lze připsat určité charakteristické rysy, kterými se vyznačují.

Stockerová, Lanthier a Furman (1997) stanovili v návaznosti na starší studie tři primární dimenze sourozeneckých vztahů. Těmito dimenzemi jsou vřelost, konflikt a rivalita. Vřelost, jakožto pozitivní dimenze přetrvávající do dospělosti, do sebe zahrnuje složku intimity, náklonnosti, obdivu, přijetí, instrumentální a emociální podporu.

Hartl a Hartlová definují rivalitu jako: „*souborný termín pro agresivní, závistivé a hašteřivé vztahy mezi sourozenci*“ (Hartl & Hartlová, 2015, str. 511). Rivalita zrcadlí, do jaké míry dítě vnímá, že rodiče se věnují jemu i jeho sourozencům stejně a neupřednostňují jednoho před druhým (Stocker et al.; 1997). Podle mnohých autorů je rivalita přirozeným jevem v těchto vztazích. Novák (2007) i Matějček (1989) se shodují, že určitá míra rivality je mezi sourozenci běžná a normální, nesmí však překročit určité hranice. Stockerová et al. (1997) uvádí, že pocity rivality rovněž mohou, ale nemusí trvat až do rané dospělosti. Dobson (1995) příznačně poukazuje na biblický příběh Keina a Abela a v souvislosti s tím uvádí, že od oné bratrovraždy se rivalita v rámci sourozeneckých vztahů objevuje v každé rodině.

Stockerová et al. (1997) striktně nepřisuzují trvání třetí dimenze konfliktu, do dospělosti. Konfliktům se totiž lze určitým způsobem vyhýbat, a to například regulací styku se sourozenci. Nicméně jejich studie *Sibling Relationships in Early Adulthood* (1997)

ukázala, u některých sourozenců, konflikty víceméně přetrvávají v podobě soustavných neshod.

Dalším aspektem nejen sourozeneckého vztahu je žárlivost. Psychologický slovník definuje žárlivost jako: „*formu úzkosti vznikající z pocitu nejistoty, strachu ze ztráty milované osoby*“ (Hartl & Hartlová, 2015, str. 711). Žárlivost je rovněž víceméně obvyklý jev, který se ovšem může po překročení určitých hranic vykristalizovat v poruchu sourozenecké rivality, která se řadí do kategorie emočních poruch specifických pro dětství. Může se jednat jak např. o nedostatek kladného vztahu k sourozenci, neochotu dělit s ním, ale také o otevřené nepřátelství a fyzické ubližování (Hartl & Hartlová, 2015). Dallozová (2002) poznamenává, že žárlivost je pro děti důležitou zkouškou, která ovlivňuje vývoj i dalších mezilidských vztahů. V případě, že se dítě v dětství nevyrovná s otázkou žárlivosti, je pravděpodobné, že s ní určitý boj bude svádět po celý život. I přesto, že je žárlivost u malých dětí běžná, je důležité, aby byl mezi sourozenci zachován respekt.

Například Klimeš (2000) ve svém Zamyšlení nad sourozeneckou rivalitou uvádí výčet negativních a pozitivních vlivů sourozeneckých vztahů, kterými jsou:

- *„citová opora*
- *zdroj nových podnětů*
- *příležitost naučit se kooperaci*
- *pomoc při řešení problémů*
- *vzory pro nápodobu*
- *ulehčení zátěže na rodiče*
- *přirozená příležitost pro zdravé soutěžení*
- *možnost vzniku sourozenecké koalice jako vyvažujícího faktoru vůči rodičovské koalici*
- *sourozenecká rivalita*
- *ubíjení sebevědomí, talentu ap. mladších sourozenců*
- *negativní důsledky preferování jednoho dítěte na úkor druhým*
- *nezdravé sexuální kontakty mezi dětmi (zpravidla nevlastními)“.*

3.2 Sourozenectví v rámci pěstounské péče

Dalo by se snadno předpokládat, že biologické děti a pěstounské děti bývají diametrálně odlišné. Obě skupiny dětí pocházejí z jiných sociálních poměrů, mohou se lišit v národnosti, barvě pleti, náboženském vyznání. Děti jsou počaty za různých životních okolností, mají rozdílné geny, jiné biologické rodiče a různorodou životní minulost. Je ovšem potřeba brát v potaz, že děti přijaté do pěstounské rodiny a biologické děti,

kteří v této rodině žijí od narození, mohou disponovat podobnými proměnnými. Děti mohou být podobně staré, být stejného pohlaví, mít shodné zájmy a koníčky. Po zdlouhavém procesu zprostředkování pěstounské péče a přijetí jedince do rodiny spolu obě skupiny dětí sdílí i rodiče, kteří je vychovávají, společný čas, domov a v některých případech i pokoj a zázemí. V návaznosti na tyto skutečnosti je nutné si uvědomit, že existuje mnoho činitelů, které mohou budování sourozeneckého vztahu biologické - pěstounské dítě usnadnit či znemožnit.

Sourozenecké vztahy nejen v náhradní rodině hrají velkou roli v socializaci a děti díky nim získávají mnoho zkušeností. Díky vzájemné interakci sourozenců se dítě učí chápat potřeby a pocity druhých lidí a tím si buduje schopnost adekvátní reakce na tyto podněty (Vágnerová, 2012).

Jak uvádí i Pazlarová (2016), charakteristickým rysem sourozenectví v rámci pěstounské péče je právě jeho navázání v pozdějším věku a s tím související omezené vzájemné informace o aktérech v těchto vztazích. Biologičtí sourozenci žijí ve vzájemných interakcích každý den, a tím získávají maximální množství informací a podnětů o sobě navzájem. Přijaté a biologické děti si musí projít procesem adaptace a existuje zde riziko vzniku konfliktů, pramenících ze vzájemného nepochopení, nepochopení chování a reakcí toho druhého.

V rámci vlastní biologické rodiny se sourozenecké skupiny utvářejí přirozeně narozením dalšího potomka, a tím se krystalizují i sourozenecké role. V rámci pěstounské péče nedochází k přirozenému vývoji sourozeneckých vztahů a konstelací. Pěstounské děti se dostávají do rodin v různém věku, a tím se naruší přirozeně zformované sourozenecké konstelace v rámci sourozenecké skupiny v náhradní rodině (Pazlarová, 2016).

V rámci problematiky biologických dětí a jejich adaptace na nového pěstounského sourozence uvádí Pazlarová (2016) jako jednu ze stěžejních otázek věk biologického i pěstounského dítěte v době příchodu do rodiny. Konstatuje, že problematickým se může stát příchod pěstounského dítěte, které je starší než nejstarší dítě v rodině – změnu hierarchie v sourozenecké skupině totiž nemusejí dobře snášet. Dále poznamenává, že pokud je pěstounské dítě nejmladší ze všech sourozenců v nové rodině, jde: „o situaci nejpodobnější přirozenému běhu věcí“ (Pazlarová, 2016, str. 243). V těchto případech se ovšem může objevovat žárlivost především u nejmladšího biologického dítěte, které díky tomu přichází o roli benjamínka.

3.2.1. Vztah mezi biologickým a přijatým dítětem

Dle Nováka (2007) se mezi biologickými a pěstounskými dětmi, které společně žijí v pěstounské rodině, velmi brzy vytváří blízkost. Po provedení studie Bubleová, Kovařík a Matějček (2002) rovněž uvádí, že: „*sourozenecké vztahy v pěstounských rodinách překračují pozoruhodně rychle hranice pokrevnosti*“ (Bubleová et al., 2002). Dodávají, že mezi biologickými dětmi pěstounských rodičů a přijatými dětmi se vskutku rychle vytváří rodinné společenství a „*základní vztahy jako v tzv. normální vlastní rodině*“ (Bubleová et al., 2002). Dokladem tohoto faktu je podle nich i skutečnost, že mezi nepokrevními sourozenci vzniká tzv. sourozenecké tabu, které zapřičiňuje absenci pohlavní přitažlivosti mezi těmito sourozenci. Dochází ke vzniku úzkých vztahů, které mnohdy trvají do dospělosti, proto je doporučeno, aby pěstounští rodiče podporovali tyto vzájemné relace. (Bubleová et al., 2002). Tato tvrzení potvrzují i některé zahraniční studie (Poland & Groze, 1993; Höjer, 2007). Například z výzkumu Höjerové (2007) vyplývá, že bezmála polovina participantů jejího výzkumného šetření považovala přijatého sourozence za vlastního. Ve výzkumu Polandové & Groze (1993) uvedlo 70% participantů, že je rádo za přijetí nevlastního sourozence.

4. Problematika biologických dětí pěstounů

4.1 Situace v ČR

Množství studií a poznatků o biologických dětech pěstounů se v České republice setkává s fatálním nedostatkem. Ačkoli je v posledních letech věnováno pěstounské péči větší pozornosti, primární ohnisko zájmu leží především v pěstounské péči jako takové a studiu pěstounských dětí a náhradních rodičů-pěstounů. V rámci české akademické půdy se ovšem nedá říct, že by téma biologických dětí pěstounů bylo dostatečně atraktivní pro výzkum, ačkoli je velice důležitým a výzkumu hodným fenoménem. Tuzemská literatura zaměřující se na tuto problematiku vychází především z nestátních neziskových organizací, jež publikují metodické materiály.

Problematiku biologických dětí pěstounů a jejich vztahy k přijatým dětem zmiňovala mimo jiné např. Zezulová (2012) ve své knize Pěstounská péče a adopce. Apeluje na zapojení dětí do konverzací o konceptu pěstounské péče a budoucích změnách, které by mohly nastat. Dále je důležité zajistit vlastním dětem pocit jistoty stanovením určitých dní v měsíci, kdy budou mít rodiče jen pro sebe. Pazlarová (2016) uvádí, že příchod nového člena rodiny je pro biologické děti, i přes proces odborné přípravy, nesnadno uchopitelný a

jejich žárlivost a zklamání jsou přirozenou reakcí. A stejně jako Zezulová (2012) doporučuje i ona společně vymezený čas biologických dětí a jejich rodičů, díky kterým se ukotví jejich pocit jistoty a vědomí, že jim i nadále věnují rodiče pozornost. Pazlarová (2016) zmiňuje obavy biologických dětí ze ztráty pozornosti rodičů. Tyto obavy se mnohdy stávají realitou, jelikož příchod pěstounského dítěte znamená významný převrat v rodině, která si žádá čas a energii rodičů-pěstounů. Biologické děti mohou po přijetí dítěte pociťovat strach o svoje rodiče. Pěstouni musí nově pečovat o další dítě, které mnohdy potřebuje více péče nebo času. Situace, do které se uvrhli, častokrát zahrnuje řešení konfliktů a starostí různé povahy, což se může projevit na jejich chování, psychickém a fyzickém rozpoložení, či úbytku energie. Biologické děti všechny tyto výkyvy nálad u svých rodičů vidí a pociťují, a to vede k trápení jich samotných a právě s obavami jejich vlastní rodiče. V případě, že se s tímto strachem nepracuje, může to negativně poznamenat nejen vztah k pěstounským dětem, které mohou chápat jako příčinu vynořujících se problémů. Zcela zásadní je v těchto situacích komunikace rodičů s dětmi a dostatečné objasnění příčin jejich aktuálního rozpoložení. Rodiče by neměli děti chránit před realitou všedních dní, jelikož právě v případě nedostatku informací a komunikačního šumu dochází u dětí k vytváření ještě horších scénářů. Velmi často dochází ke změně životního stylu rodiny – trávení volného času, společné aktivity, upozadnění dřívějších aktivit a naopak zapojení nových činností. Všechny tyto změny je potřeba s dětmi probírat a zajímat se, jak se s nimi vyrovnávají. Dalším úskalím je strach dětí z praktických změn v chodu rodiny. Poznává, že na tento zásah jsou citlivé především starší nebo dospívající děti, které si umí reálně uvědomit změny přicházející s příchodem pěstounského dítěte. Odrostlé děti špatně reagují na omezení a zásahy do jejich osobního času a prostoru. Konstatuje, že je nutné předejít výraznému omezení soukromí a zvážit přiměřenou míru zapojení dětí do péče o pěstounského sourozence. Vyvážená hranice mezi volným časem a participací na novém chodu rodiny napomáhá utvoření vazby mezi pěstounskými a biologickými dětmi. Po příchodu dítěte do rodiny je úkolem rodičů vymezit jasné meze a pravidla pro všechny děti, které budou sloužit jako opatření pro konflikty mezi sourozenci. Důležitým tématem je i zpracování emocí, které jsou spojené s přijetím dítěte a adaptací na něj. Biologické děti mohou prožívat pocity na škále od těch pozitivních, až po ty velmi negativní. To koresponduje i s tvrzením Vágnerové (2012), která uvádí, že i mezi biologickými a pěstounskými dětmi v náhradních rodinách dochází k výskytu dynamiky spojenectví vs. rivalita. Pro biologické děti pěstounů je příchod pěstounského sourozence zatížen pocity ohrožení a odmítavým postojem, který je mnohem silnější, než při příchodu vlastního sourozence na svět. Pazlarová (2016) dále předkládá, že může

docházet k tomu, že se biologické děti stydí za svého pěstounského sourozence. Jak bylo již zmíněno, pěstounské děti přicházejí z jiných podmínek, než ve kterých následně žijí v náhradních rodinách. Přijaté děti se někdy mohou chovat neadekvátně nebo se projevovat nepatřičně, což může vést u biologických dětí k pocitům studu a zahanbení, jelikož je dítě nově spojováno s náhradní rodinou. V neposlední řadě je zmínit sourozenecké konflikty, které mezi pěstounskými a biologickými dětmi mohou nastat. Pazlarová (2016) konstatuje, že existence konfliktů mezi sourozenci obecně neznamená v zásadě velký problém. Pěstouni by ale měli umět rozpoznat správnou příčinu těchto sporů a adekvátně na ně reagovat. Častokrát je příčinou sporů žárlivost a následná rivalita. Na jedné straně žárlí pěstounské děti na samozřejmost postavení a stability biologických dětí vůči jejich rodičům, na druhé straně naopak biologické děti mohou špatně snášet pozornost, která se nově dostává pěstounským dětem.

Archerová (2001) v kontextu problematiky pěstounské – biologické dítě příhodně uvádí, že fakt, že rodiče milují své děti (i přijaté), neznamená, že se děti budou přirozeně milovat navzájem.

Jedny z populárně naučných zdrojů informací jsou publikace neziskové organizace Amalthea. Publikace „Jsem speciální brácha...Jsem speciální ségra...Protože naši jsou pěstouni!“ (2013) je určena pro děti a mladistvé, které žijí v jedné rodině s přijatými dětmi. Publikace by jim měla pomoci zvládnout příchod a přijetí pěstounského dítěte do rodiny a promlouvá k nim skrze sepsané příběhy biologických dětí pěstounů, kteří už mají s touto problematikou zkušenosti a hodnotí klady a zápory celého institutu PP. Stejná organizace vydala také příručku s názvem „Moje rodina poskytuje pěstounskou péči: příručka pro syny a dcery pěstounů“ (2008), která rovněž pomáhá provázet děti procesem zprostředkování PP.

4.2 Situace v zahraničí

Problematice biologických dětí v rámci pěstounské péče je věnována dostatečná pozornost v zahraničí. Nejen množství zahraničních studií je důkazem toho, že v českých končinách toto téma vzbuzuje minimum zájmu. Výzkumy v rámci této oblasti a jejich závěry jsou přitom poměrně zajímavé a přínosné. Je ovšem důležité si uvědomit, že princip pěstounské péče v České republice a v zahraničí je poměrně odlišný, tudíž nelze všechny výsledky zahraničních studií zobecňovat v našich podmínkách. V níže uvedených výzkumech byly použity různé výzkumné metody. Témata, jimiž se studie zabývaly, se v některých případech shodují nebo si jsou velmi podobná, lze použít alespoň jako východiska pro další výzkum.

V roce 1993 uskutečnili ve státě Iowa Denise C. Polandová a Victor Groze studii (1993), která se zabývá dopadem pěstounské péče na biologické děti pěstounů. Bylo při ní osloveno 52 rodičů-pěstounů a 51 biologických dětí, data byla shromažďována pomocí dotazníkového šetření. Výpovědi rodičů následně byly porovnány s výpověďmi dětí. 90 % rodičů uvedlo, že probralo téma pěstounské péče se svým dítětem ještě před zahájením celého procesu. Většina rodičů rovněž zmínila, že zahrnula do rozhodnutí o přijetí pěstounského dítěte i vlastní biologické děti. Výzkum Denise C. Polandové a Victora Groze (1993) přichází s poznatkem, že sama pěstounská péče vnáší do rodiny nové stresory, jelikož každé pěstounské dítě přichází do rodiny z jiného prostředí a přináší s sebou nové chování a přístupy. Chování rodičů, kteří se více věnují spíše pěstounským dětem, jelikož cítí, že jejich výchova obnáší speciální požadavky, může vyvolat, že se jejich vlastní děti vyrovnávají s příchodem pěstounského dítěte projevem nežádoucího chování. Všechny změny, které jsou spojeny s konceptem pěstounské péče, ovlivňují biologické dítě.

V rámci tohoto výzkumu rodiče uvedli, že největší obavu měli z toho, že se jejich biologické děti budou cítit odstrčené. 75 % rodičů sdělilo, že by lepší přípravu rodiny na pěstounskou péči spatřovalo v možnosti přípravného školení biologických dětí, 65 % rodičů vidělo potenciál v možnosti biologických dětí pěstounů mluvit o pěstounské péči s jinými biologickými dětmi v pěstounských rodinách a 64 % rodičů uvedlo, že by sociální pracovníci měli pořádat pravidelné sezení pro celou rodinu ještě před zahájením pěstounské péče.

Biologické děti ve výzkumu uvedly, že pocítily změny v domově po příchodu pěstounského dítěte a ačkoliv bylo 70 % z nich rádo za svého nového sourozence, i tak se necelé polovině z nich nelíbily změny, které s tímto procesem souvisely. Uvedly již zmíněné pocity opuštění, přísnější přístup ze strany rodičů, nižší frekvenci komunikace s rodiči, pociťovaly žárlivost, bývaly méně doma. Naopak jim to ale přineslo větší zodpovědnost a zájem o osudy druhých lidí. Zároveň 47 dětí z 51 uvedlo, že ví a cítí, že je rodiče milují stejně, jako milují přijaté dítě, ale rozhodující pro ně je čas, který s nimi rodiče tráví. V případě, že věděly, že s nimi rodiče tráví stejné množství času jako s přijatým sourozencem, byly ochotnější akceptovat změny, které pěstounská péče přinesla. Pozitivními dopady pěstounské péče se ukázaly být i vděčnost dětí za vlastní rodinu a ocenění rodičů (Poland & Groze, 1993).

Carol P. Kaplanová ve své pilotní studii *The Biological Children of Foster Parents in the Foster Family* (1988) zkoumala vliv pěstounské péče na biologické děti pěstounů a jejich pocity a vnímání situace, do které byly uvrženy. Výzkum proběhl ve spolupráci

s patnácti biologickými dětmi ve věku 6-12 let a jejich matkami-pěstovkami. Studie byla uskutečněna za pomoci projektivních technik a polostrukturovaných rozhovorů. Perspektiva matek a perspektiva dětí byly posléze také podrobeny komparaci jako u výzkumu Polandové a Groze (1993). Kaplanová zaměřila svoji pozornost i na separační úzkost a na tzv. konflikt superega, jehož projevem byl u biologických dětí pocit žárlivosti, který ovšem následně u starších dětí vyvolal pocit viny a u mladších dětí obavu z nesouhlasu či trestu rodičů. Dále zjistila, že některé děti prožívají strach ze ztráty svých rodičů nebo strach, že jejich neposlušnost povede k tomu, že je rodiče odloží do jiné pěstounské rodiny. Obavy ze ztráty rodičů se vyskytly především u dětí mladšího věku. Zároveň se po adaptaci na nového sourozence v biologických dětech objevily obavy, že by se jejich noví sourozenci mohli vrátit nebo odejít někam, kde jim bude ublíženo. Hojně zmiňovanou změnou byla i ztráta pozornosti a času ze strany rodičů.

Kaplanová (1988) zdůrazňuje, jak zásadní je ptát se biologických dětí na jejich názor a pocity ohledně pěstounské péče, přestože mívají děti obavy říct, jak se cítí. Závěrem vyplývá, že je podstatné umožnit biologickým dětem vyjádřit svůj názor k přijetí nového sourozence v rámci pěstounské péče.

Další studie probíhající ve Spojených státech Amerických pod vedením Mahy N. Younesové a Michele Harpové (2007) rovněž zkoumala dopady pěstounské péče na biologické děti a jejich rodiny. Uskutečnila se prostřednictvím rozhovorů s šesnácti dětmi staršími 8 let a jejich rodiči-pěstouny. Tyto rozhovory probíhaly odděleně. Bylo zjištěno, že všichni rodiče vedli se svými dětmi diskuzi o pěstounské péči a byli jim předány informace o sourozenci, které se stane součástí rodiny. Reakce na tuto skutečnost nebyly ovšem jednoznačně pozitivní. Někteří respondenti z řad pěstounů i dětí uvedli, že tak jako tak netušili, co je čeká a jaká bude realita. Biologické děti, stejně jako v předchozích studiích, uvedly pocity žárlivosti vůči přijatému dítěti, obavy z odmítnutí rodiči, úbytek rodičovské pozornosti, rozdílné požadavky rodičů oproti přijatým sourozencům a nežadoucí změny, které přinesl koncept pěstounské péče – např. změny v pravidlech domácnosti. Rodiče zmínili neadekvátní chování biologických dětí v návaznosti na příchod a adaptaci na nového sourozence. Na druhou stranu obě dvě skupiny uznaly, že dopad pěstounské péče vnímají spíše pozitivně, jelikož se děti naučily větší zodpovědnosti a trpělivosti (Younes & Harp, 2007).

Výsledky kanadské studie Roberta Twigga (1994), vedené za pomoci rozhovorů s biologickými dětmi starších 13 let, jejich rodiči a následně dohromady s celou rodinou, přišly s podobnými závěry jako výzkumy předchozí. Palčivým tématem bylo opět rozdělení

času mezi nové přijaté sourozence a biologické děti a negativní vnímání změn v rodinném prostředí v důsledku přijetí pěstounského dítěte. Mezi tyto změny byly přiřazeny např. větší odstup mezi dítětem a rodiči, ztráta rodinného soukromí, dělení se o pozornost rodičů (Twigg, 1994).

G. Martin (1993) podrobil toto téma zkoumání ve Velké Británii. Participanty jeho výzkumu byly pouze biologické děti ve věku 10-15 let, které se účastnily vedené skupinové diskuze s dalšími biologickými dětmi pěstounů. Snažil se zjistit klíčové úkoly a témata biologických dětí v pěstounské péči. Ze skupinové diskuze vyplynulo, že by děti byly rády více zapojeny do procesu zprostředkování a přípravy na pěstounskou péči a získaly, pokud možno, co nejvíce informací o novém sourozenci. Martin ve studii poukázal i na nedostatečnou informovanost či neodpovídající realitu vzhledem k podaným informacím, a s tím spojené i rozčarování ze strany dětí. Dle Martina (1993) může aktivní zapojení biologických dětí pozitivně ovlivnit následnou schopnost zvládnání potencionálních problémů souvisejících s konceptem pěstounské péče. Rodiče by ovšem měli zvážit zátěž, kterou představuje přijetí nového člena rodiny, pro jejich vlastní, biologické děti. Participantů jako stěžejní změnu rovněž uvedli ztrátu soukromí, rozdělení rodičovské pozornosti a času. Starší děti hodnotily pěstounskou péči víceméně pozitivně v návaznosti na uvědomění, že život není vždy snadný a lepšímu pochopení chodu společnosti (Martin, 1993).

EMPIRICKÁ ČÁST

Jak již bylo zmíněno, výzkumné šetření jsem se rozhodla uskutečnit s již dospělými biologickými dětmi pěstounů. Tito dospělí jedinci vyrůstali v dětství ve vlastních biologických rodinách, s rodiči a popř. sourozenci, ale společně i s přijatými dětmi, kterých se rodina ujmula skrz institut pěstounské péče.

Výzkumů, které se týkají různých forem náhradní rodinné péče, přínosu PP pro přijaté pěstounské děti a motivu zájemců o NRP, bylo zrealizováno velké množství, např. (Bubleová et al., 2014a; Sobotková, 2003), stejně tak bylo vydáno mnoho publikací, které zahrnují toto téma (Vágnerová, 2012; Škroviera, 2007; Archer, 2001; Zezulová, 2012).

Téma této bakalářské práce a výzkumného šetření může rozšířit obzory v problematice pěstounské péče, jelikož předmětem zkoumání je, alespoň v tuzemsku, málo probádaná oblast náhradní rodinné péče. Empirická část může tedy doplnit poznatky ve výzkumu biologických dětí pěstounů.

5. Metodologie výzkumu

Pro účely této bakalářské práce bylo využito metod kvalitativního výzkumu. Kvalitativní výzkum je „*jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace*“ (Strauss & Corbin, 1999, str. 10). Dále tato dvojice uvádí, že jde o „*výzkum, týkající se života lidí, příběhů, chování, ale také chodu organizací, společenských hnutí nebo vzájemných vztahů*“ (Strauss & Corbin, 1999, str. 10), což naprosto koresponduje s tématem bakalářské práce. Metoda kvalitativního výzkumu poskytuje subjektivní pohled informantů a podrobné informace o zkoumaném problému. Dále může přinést množství hlubších poznatků, než by dokázala kvantitativní výzkumná metoda. Cíl bakalářské práce je zvolený tak, že nezkoumá pouze aktuální situaci v životě aktérů, nýbrž je to určitý proces a zaznamenává vývoj zkoumané problematiky. Jak bylo již zmíněno výše, po počáteční rešerši bylo dospěno k závěru, že výzkumy spojené s konceptem NRP, pěstounstvím a pěstounských rodin, z valné většiny směřují svůj fokus na přijaté děti a pěstouny. Tento fakt, mimo jiné, zformoval cíl mé bakalářské práce. Nehledě na to, Švaříček a Šeďová uvádějí, že: „*získávat nové a nepředpokládané informace je pokládána za jednu z hlavních deviz kvalitativního výzkumu. Neprozkoumanost určitého jevu nebo procesu tak často slouží jako hlavní – a korektní – argument pro volbu kvalitativní metodologie.*“ (Švaříček & Šeďová, 2007, str. 65)

6. Cíl práce a formulování výzkumných otázek

Cílem výzkumného šetření je zmapovat subjektivní zhodnocení celého konceptu pěstounské péče z pohledu dnes již dospělých biologických dětí pěstounů. Cílem je zjistit, zda a jak jejich život ovlivnilo rozhodnutí jejich rodičů stát se pěstouny. Odhalit jejich zkušenost s přípravou na přijetí pěstounského dítěte, emoce a změny, které přijetí sourozence provázelo a v neposlední řadě i jejich názor na pěstounskou péči obecně.

V souvislosti s vytyčeným cílem bylo potřeba zformulovat výzkumné otázky tak, aby byly slučitelné s výzkumným cílem. Pro jeho dosažení byly zformulovány dvě hlavní výzkumné otázky a následně další dílčí otázky, které posloužily k jeho dosažení.

1) *Jakým způsobem ovlivnilo přijetí pěstounského dítěte biologické děti pěstounů?*

- 1a) Jaká byla rodinná situace a atmosféra před přijetím pěstounského dítěte a jak se rodina na přijetí pěstounského dítěte připravovala?
- 1b) Jak se změnila situace v rodině po příchodu pěstounského dítěte?

- 1c) Jaké emoce provázely biologické děti pěstounů při přijetí a adaptaci na pěstounské dítě?
- 1d) Jak se vyvíjel vztah s pěstounským dítětem?

2) Jaký názor mají biologické děti pěstounů na pěstounskou péči?

- 2a) Jaká pozitiva a negativa biologické děti připisují pěstounské péči?
- 2b) Jak biologické děti vnímají jejich zkušenost s pěstounskou péčí?
- 2c) Staly by se samy pěstouny?

7. Design výzkumu, výzkumné metody

Jak bylo zmíněno již výše, pro tento výzkum byla zvolena kvalitativní metoda výzkumné šetření, jelikož se pro danou problematiku nejlépe hodí.

K získání dat k výzkumnému šetření jsem vybrala metodu polostrukturovaných rozhovorů. Hendl uvádí, že je polostrukturovaný rozhovor charakteristický „*definovaným účelem, určitou osnovou a velkou pružností celého procesu získávání informací*“ (Hendl, 2005, str. 164). Miovský (2006) zmiňuje, že oproti nestrukturovaným a strukturovaným interview je tento způsob dotazování náročnější na přípravu. Výzkumník si musí vytvořit závazné okruhy, dle kterých rozhovor povede, zároveň však nemusí dodržovat jejich pořadí jako u strukturovaného interview. Dle Hendla (2005) je závazný hlavně účel rozhovoru, pro jehož naplnění je nutné vytvořit si jakousi osnovu, zároveň je však celý průběh dotazování velmi pružný. Díky této formě dotazování byla zachována určitá volnost, a zároveň pomohla k tomu, aby byla rozebrána témata, kterých bylo potřeba se v rozhovorech dotknout.

Během celého procesu sběru datového materiálu je pro výzkumníka zcela zásadní nepředpojatost, otevřenost a odpoutání se od stanovisek, jež načerpal z odborné literatury. Nashromážděná data porovnává s odbornou literaturou až posléze (Hendl, 2012).

8. Výběr výzkumného souboru a prostředí výzkumu

Pro účast na výzkumu byla stanovena základní kritéria, která museli informanti splnit. Postup při výběru výzkumného souboru zaměřen tak, aby daní informanti dobře reprezentovali zkoumaný fenomén. To znamená, že kritéria pro výzkumný soubor byla následující:

- 1) Informanty jsou **biologické děti rodičů-pěstounů**, kteří se rozhodli pro koncept pěstounské péče, a tudíž přijetí pěstounského dítě do vlastní rodiny.

- 2) Jedná se o **pěstounskou péči dlouhodobou**, nikoli PP na přechodnou dobu ani jinou formu náhradní rodinné péče.
- 3) Přijaté děti **žijí nebo žili v pěstounské rodině minimálně 1 rok**, a zároveň **nepocházejí z příbuzenské pěstounské péče**, to znamená, že rodina nepřijala dítě příbuzné jejich rodině.
- 4) **Věk pěstounského dítěte a biologického dítěte** při přijetí v tomto výzkumu **nehraje roli**.
- 5) **Spodní věková hranice biologických dětí** pěstounů – informantů, v době rozhovorů, je **18 let**, tudíž se na výzkumném šetření podílí pouze dospělí jedinci.

Informanti byli osloveni skrz Facebookovou skupinu Pěstounská péče známá – neznámá, odbor sociálně právní ochrany dětí a prostřednictvím centra D8 v místě mého bydliště, jež mimo jiné poskytuje profesionální podporu a školení náhradním rodinám, které mají ve své péči svěřené nezletilé děti. OSPOD a zmíněné centrum byly v září 2020 požádány o postoupení oslovovacího emailu pěstounským rodinám, který nastiňoval potencionálním participantům budoucí výzkum. V případě zájmu na účasti ve výzkumu byl uveden kontakt na mou osobu, prostřednictvím něhož mě mohli kontaktovat. Další kontakty na jednotlivé informanty byly získány za pomoci již smluvených účastníků výzkumu, kteří se stali informátory pro doporučení dalších možných účastníků výzkumu. Část výzkumného vzorku byla tedy vybrána prostřednictvím metody sněhové koule, která je vhodná pro výzkum u jedinců, kteří jsou ve společnosti obtížně dostupní (Hendl, 2005), což pro dané výzkumné šetření platí. Metoda sněhové koule „*spočívá v počátečním vyhledání několika osob a poté v kontaktování těch dalších členů skupiny, na které již vybraní lidé odkázali.*“ (Řehák, 2017)

8.1. Charakteristika výzkumného souboru

Ve výzkumném souboru, který se původně skládal z dvanácti oslovených biologických dětí pěstounů, vyhovovalo kritériím a zároveň bylo ochotno se účastnit výzkumného šetření, pouze 6 nich.

V této kapitole představím každého informanta, který se zúčastnil výzkumného šetření. Předložím základní relevantní informace o něm a jeho životě, které mohou posloužit jako doplnění analýzy rozhovorů.

- a) Informantu Tomášovi je 21 let. Studuje vysokou školu a bydlí s rodiči ve společné domácnosti. Tomáš žije celý život v úplné rodině a je jediným biologickým synem svých rodičů. Do 8 let vyrůstal jako jedináček, posléze se do jeho rodiny dostaly 3 pěstounské děti. Tyto děti – Adéla, Klára a Jakub jsou sourozenci. Jakubovi bylo v době příchodu 16 let, Adéle 8 let a Kláře 11 let. Do Tomášovy rodiny se dostali kvůli gamblerství svých rodičů a následným exekucím. Nicméně zhruba po pěti letech společného soužití se vrátili zpět ke své biologické rodině. Když bylo Tomášovi 17 let, rodiče se rozhodli přijmout do pěstounské péče další děti. V rodině uvítali sourozeneckou dvojici, dvojčata Lenku a Hanku. V době jejich příchodu jim bylo 5 let. Dívky vyrůstaly v nepříznivém prostředí. Byly odebrány i z příbuzenské pěstounské péče a následně přiřazeny k Tomášově rodině. Přijaté dívky v Tomášově rodině žijí dodnes.
- b) Informantka Michaela je studentkou vysoké školy a je jí 23 let. Ve společné domácnosti s rodiči již nebydlí. Celý život žila v úplné rodině, ačkoli prakticky celé dětství strávila pouze s matkou a její mladší biologickou sestrou Emou. Její otec byl pracovně vytížený a žil v zahraničí. V návaznosti na změny v chodu rodiny a zaměstnání otce, se v jejich 18 letech rodiče rozhodli přijmout dítě do dlouhodobé pěstounské péče. Josef měl v době přijetí 7 let a trpí diabetem 1. stupně. V pěstounské rodině žije Josef dodnes.
- c) Informantka Sára má 30 let. Momentálně je na mateřské dovolené. Má 2 děti a pracuje jako učitelka v mateřské škole. První roky života žila pouze s matkou samoživitelkou. Její matka se znovu provdala a společně s ní žila s nevlastním otcem, její sestrou Adélou a nevlastními sourozenci ze strany nevlastního otce – Petrem a Irenou. Od dětství tedy vyrůstala ve velké rodině. Rodiče se rozhodli pro koncept náhradní rodinné péče a postupně k nim začaly přicházet pěstounské děti. Jako první do jejich rodiny přišla Simona, které byly 4 roky. Poté v té době osmiletá Blanka. Následně do rodiny přijali i Tomáše, který v jejich rodině žil jen půl roku a byl navrácen zpět ke své vlastní rodině. Posledním přijatým dítětem byl chlapec David, kterému bylo tehdy 12 let. V době příchodu první pěstounské sestry bylo Sáře 10 let.
- d) Informantka Denisa je 19letá studentka střední školy a stále bydlí s rodiči. Před osmi lety si jako rodina vzali do pěstounské péče miminko – chlapce Vojtěcha, kterého přijali téměř ihned po narození. Vlastní biologické sourozence nemá a žije v standardní úplné rodině. Bratr Vojtěch z pěstounské péče vyrůstá v rodině dodnes.
- e) Informantka Alena má 24 let, pracuje a ve své původní rodině už nebydlí. Vyrůstala s mladším bratrem Honzou a sestrou Janou. Část svého dětství prožila v úplné rodině,

ačkoliv svou rodinu popsala jako dysfunkční. Její vlastní sestra Jana se narodila s dětskou mozkovou obrnou a dalšími přidruženými onemocněními. Následkem svého handicapu zemřela ve věku 8 let. Její rodina se po Janině odchodu rozpadla. Rodiče se rozvedli a Alena se s bratrem a matkou odstěhovala ke své babičce. Když bylo Aleně zhruba 11 let, přijala její matka do pěstounské péče handicapovanou dívku Elišku, které v té době bylo 9 let.

- f) Adamovi je 25 let, pracuje v automobilové firmě a žije s rodiči ve společné domácnosti. Žije v úplné rodině a má mladší biologickou sestru Anetu. Když bylo Adamovi 16 let, přijala jeho rodina do pěstounské péče chlapce Matěje, který měl 6 let. Ten žije v jejich rodině dodnes. K dalšímu přijetí pěstounských dětí se jeho rodina už neuchýlila.

9. Sběr dat - rozhovory

Po stanovení výzkumného cíle a dílčích podotázek, které jsou zmíněny v kapitole 6. *Cíl práce a formulování výzkumných otázek*, došlo ještě k vytvoření seznamu otázek, který představoval témata, o kterých bylo potřeba hovořit, a o kterých se nicméně později rozpovídal sám informant. Tento seznam otázek tedy nesloužil jako rigidní struktura rozhovoru, ale jako nápomocná osnova při každém jednom rozhovoru. Osnova byla sepsána v návaznosti na výzkumné otázky a dílčí podotázky. Při sběru dat sloužila k tomu, aby se rozhovor neubíral jiným směrem a získala jsem dostatečné množství dat od všech informantů, které jsem následně mohla analyzovat. V návaznosti na získaná data a předchozí průběh rozhovorů nicméně docházelo k průběžným úpravám osnovy.

Výzkumné šetření probíhalo vždy v prostředí, na kterém se obě strany dohodly. Většinou šlo o domácí prostředí informanta, ale ještě před uzavřením kaváren v důsledku nařízení vlády v souvislosti s COVID-19, docházelo k rozhovorům i v kavárenském prostředí.

Před začátkem každého rozhovoru jsem se vždy snažila „prolomit ledy“ a vytvořit příjemnou atmosféru, která byla potřeba pro hladký a nenucený průběh rozhovoru. Nezávaznou počáteční konverzací jsem se snažila nastolit milé prostředí a vzbudit pocit důvěry, který byl při méně příjemných tématech v průběhu rozhovoru potřeba. Dále jsem všem informantům dala podepsat informovaný souhlas, který je seznamoval s účely výzkumu a jejich právy. Všichni informanti byli ujištěni, že veškerá data, která by mohla vést k odhalení jejich vlastní identity, identity sourozenců nebo jejich rodiny, budou upravena a anonymizována, viz. kapitola 10. *Etické aspekty výzkumu*. Informanti se rozhovorů

účastnili dobrovolně a nikdy nebyli nuceni odpovídat na otázky, které jim byly nepříjemné. Doslovný přepis rozhovorů jsem se kvůli důslednějšímu dodržení anonymity účastníků rozhodla nezveřejňovat, jsou však v případě zájmu k dispozici u autorky práce.

10. Etické aspekty výzkumu

Po celou dobu trvání výzkumného šetření bylo dbáno na dodržování etických zásad výzkumného šetření.

Aktérům výzkumu byl k podepsání předložen informovaný souhlas. Dle Hendla (2005) je zcela nezbytnou a zásadní součástí výzkumu poučit účastníky výzkumu o zásadách spolupráce a rovněž jejich právech. Informanti byli před počátkem rozhovoru vždy požádáni o vyslovení souhlasu se svojí účastí na výzkumném šetření. Informanti byli seznámeni s účelem výzkumu a právem z výzkumu kdykoli odstoupit. Před každým rozhovorem dali souhlas s jeho zaznamenáváním na nahrávací zařízení a následnou fixací dat na dobu nutnou pro jejich zpracování. Při převedení dat a transkripci rozhovorů byla změněna jména všech informantů a další demografické a sociodemografické údaje – tzn., že byly změněny názvy měst, v případě studentů byly anonymizovány školy, do kterých dochází a v neposlední řadě byla změněna i jména přijatých pěstounských dětí, které se v rozhovorech hojně objevovaly. Důvodem fiktivních jmen a názvů je fakt, že všechny výše uvedené údaje v nezměněné formě by mohly vést k identifikaci jedinců.

11. Zpracování dat a jejich analýza

Po pořízení audionahrávek rozhovorů došlo k jejich doslovné transkripci, která následně vedla k redukci textu prvního řádu. Tím se rozumí transformace plného přepisu záznamů rozhovorů do plynulejší podoby, která je vhodná pro analytickou práci. Tato technika je používána v případech, kdy výzkumníci nepracují s dílčími projevy mluveného slova, nýbrž s obsahem (Miovský, 2006).

Následně byly pro analýzu získaných dat zvoleny metody vytváření trsů, metoda kontrastů a srovnávání a metoda prostého výčtu, jejichž metodiku představuje Miovský (2006). Všechny tři postupy se při analýze a zpracování dat navzájem provázely.

Metoda vytváření trsů posloužila k seskupení a hierarchizaci určitých výroků z rozhovorů do trsů (skupin) dle určitých kritérií. Trsy (skupiny) vznikaly na základě vzájemných podobností mezi jednotkami, které byly identifikované v rozhovorech informantů. Díky tomuto procesu došlo k vytvoření obecnějších, tematických, významových kategorií, které se vyznačují vzájemným tematickým překryvem (Miovský, 2006).

Vzniklé významové kategorie víceméně odpovídaly okruhům otázek, které byly předem připraveny v rámci nápomocné osnovy při vedení rozhovorů s biologickými dětmi pěstounů. Při práci s transkripty rozhovorů se pro lepší přehlednost a orientaci v textu využívalo přidělení stejných barev k výroklům s tematickým překryvem. Každé jedné kategorii odpovídá jeden přiřazený kód.

Výčet kategorií je následující:

- 1) *Rodina před pěstounskou péčí*
- 2) *Příprava na pěstounskou péči*
- 3) *Proměna*
- 4) *Pocity spojené s příchodem pěstounského dítěte*
- 5) *Já a pěstounské dítě*
- 6) *Postoj k pěstounské péči*
- 7) *Subjektivní zhodnocení*

Jedna z dalších použitých metod pro analýzu získaných dat byla Miovského metoda prostého výčtu (2006). Ta se pohybuje na hranici mezi kvantitativním a kvalitativním přístupem. V rámci mého výzkumu jsem přistoupila k této metodě z důvodu systematictější práce se získaným materiálem. Ve výzkumném šetření byl v rámci identifikovaných kategorií uveden výčet výroklů, které se k nim vážou. Cílem bylo zachytit všechny možné varianty myšlení a postojů, v čemž mi metoda prostého výčtu pozitivně pomohla v práci na dalších krocích analýzy.

Dalším postupem pro analýzu získaných dat bylo použití metody kontrastů a srovnávání. Ta byla skvělým pomocníkem při srovnávání výroklů informantů, jelikož jsem v rámci identifikovaných kategorií narážela na stěžejní odlišnosti v jejich výpovědích. Miovský (2006, str. 223) uvádí, že: „*kontrastování je velmi důležitá technika, potřebujeme-li od sebe odlišit například dvě identifikované kategorie a upozornit na rozdíly mezi nimi, přestože mají zároveň mnoho společného*“. V návaznosti na tuto metodu a v kooperaci s dalšími výše uvedenými postupy došlo k vytvoření dalších dílčích subkategorií, které vedly k přesnější interpretaci získaných dat.

Subkategorie:

1) Rodina před pěstounskou péčí

a) *Atmosféra*

b) *Vztahy*

2) Příprava na pěstounskou péči

a) *Rodinná rada*

b) Odborná příprava

c) Návštěvy

d) Rodinná příprava

3) Proměna

a) Atmosféra a vztahy

b) Praktické změny

c) Ztráty

4) Pocity spojené s příchodem pěstounského dítěte

a) Emoce

5) Já a pěstounské dítě

a) Vlastní vs. nevlastní

b) Adaptace

c) Vývoj vztahu

6) Postoj k pěstounské péči

a) Pozitiva

b) Negativa

7) Subjektivní zhodnocení

a) Rozhodnutí a zkušenost

b) Budoucnost

11.1. Výzkumné výstupy, analýza rozhovorů

V této kapitole předložím výčet konkrétních výstupů provedeného výzkumu. Budu postupovat podle sledovaných kategorií, jejichž enumeraci jsem uvedla v kapitole 11. *Zpracování dat a jejich analýza.*

11.1.1. Rodina před pěstounskou péčí

Téma fungování rodiny před pěstounskou péčí jsem v rozhovorech vždy otevřela hned na začátku. Domnívám se, že výpovědi na toto téma jsou stěžejní pro získání odpovědí na stanovené výzkumné otázky. Pro dobré zhodnocení celkového vlivu pěstounské péče na biologické děti pěstounů je potřeba znát prostředí, ve kterém žilo právě před přijetím konceptu pěstounské péče a získat subjektivní vhled „za oponu“ každé jedné rodiny. Tyto informace následně posloužily k lepšímu pochopení osudů pěstounských rodin, potažmo biologického dítěte pěstounů. Otevřením tohoto tématu došlo k následné lepší komparaci „života před“ a „života po“ a to nejen v průběhu rozhovorů, ale i při jeho následné analýze.

Domnívám se, že je tato kategorie stěžejním odrazovým můstkem pro analýzu dalšího vývoje změn.

Rodinné příběhy všech účastníků výzkumu se velmi liší. A atmosféra a vztahy v rodinách účastníků byly různorodé.

Atmosféra

Informanti Tomáš, Adam a Denisa v rozhovorech uvedli, že atmosféra v jejich rodině byla vždy víceméně přívětivá. Před příchodem pěstounských sourozenců neměly rodiny v zásadě větší problémy. Adam v rozhovoru uvedl, že jeho rodina řešila pouze běžné starosti všedních dní. *„U nás se vždycky řešili úplně normální, běžný starosti, který má každá rodina. A atmosféra byla, řekl bych, v pohodě. Nevím moc, co na to říct, nebyli jsme nic speciálního. Ale vždycky pro naše byla rodina na prvním místě. Hodně jsme se scházeli i s tou širší rodinou, to děláme furt a snažíme se udržovat vztahy.“*

Tomáš poznamenal: *„U nás byla atmosféra moc dobrá, řekl bych. Neřekl bych, že by se naši někdy nějak víc hádali, předtím, než k nám přišly ty děti“.*

Denisa v rozhovoru sdělila, že i přes minimální hádky rodičů se jí v její rodině žilo dobře. *„Rodiče se občas pohádali, ale nebylo to na denním pořádku. To už muselo bejt, aby tátu něco rozčílilo. Žilo se mi u nás hezky“.*

Druhá polovina informantů přiznala, že situace a atmosféra v jejich rodině vždy přívětivá nebyla.

Michaela značnou část dětství vyrůstala bez fyzické přítomnosti otce, která se podepisovala na atmosféře v rodině: *„Občas nám bývalo hodně smutno po tátovi, když jsme ho neviděli dlouho. To tu rodinnou atmosféru trochu kazilo“.*

Sára v interview popsala náročnost chodu velké rodiny. Přestože od jistého věku vyrůstala v milující rodině, přiznala, že v rodině nikdy nebyl úplně klid, v návaznosti na počet jejich členů. *„Dětství jsme měli krásný, tím že nás bylo hodně, tak u nás bylo pořád veselo, nikdy nebyl klid, ale nikdy ani nebyla nuda (...) idylický to vždycky nebylo, někdy toho je na člověka prostě moc, každej člen tý rodiny je jinej a vyžaduje něco jinýho a chce něco jinýho. Ne každej má vždycky dobrou náladu a když brnknete na blbou strunu, tak je to víte kde.“*

Informantka Alena se v rozhovoru otevřela o životním osudu jejich rodiny. Uvedla, že se rodiče celé její dětství přeli a čas trávila často sama. Po narození její biologické sestry se situace v rodině ještě přiosťřila. Její sestra se narodila s dětskou mozkovou obrnou a dalšími přidruženými onemocněními. Manželství jejich rodičů se začalo rozpadat, Alena

s bratrem trávil dny většinou o samotě nebo mimo domov. Velkou životní ránou pro ně byl odchod její sestry, která zemřela 8 let po narození. Po této události s nimi otec přerhal veškeré konexe a odešel. Uvedla: „*Pro všechny to bylo hrozně těžký a bylo to hodně devastující a dost smutný období. Víte co, ta rána nikdy nezmizí. Ani u mě a ani u nikoho*“.

Vztahy

Pro lepší pochopení možných změn ve vztazích, spojených s přijetím pěstounského dítěte, bylo stěžejní zjistit vztahovou situaci v rodině před pěstounstvím.

Adam bezprostředně uvedl, že pro jeho rodiče byly děti vždy na prvním místě. „*Naši spolu vždycky vycházeli a nás brali jako, že jsme jako u nich taky na tom prvním místě, si myslím, a vždycky se o nás dobře postarali. Takhle si to uvědomuju, že jsem nikdy jako nestrádal nebo tak.*“

Tomáš upozornil na principy fungování vztahů v jeho rodině. „*U nás jsme fungovali vždycky tak, že jsme si všechno vždycky řekli, co se nám nelíbilo. Rodiče se nikdy nehádali, aspoň ne přede mnou tehdy, a vždycky si vše vyříkali nebo něco takovýho. Já jsem s nima měl fajn vztah, nikdy jsem se nepřikláněl víc k jednomu nebo k druhému ani.*“

Denisa své dětství trávila většinou v přítomnosti otce, který měl flexibilní zaměstnání. To se odrazilo i v odpovědích na otázky ohledně vztahů s rodiči. „*Jak jsem byla hlavně s tím tátou, tak jsem k němu víc vzhlížela, byl to vždycky takovej můj kámoš, ten čas s ním mi dal hodně. Protože mě měl vždycky celý den (...)* No a s tátou máme fakt super vztah, většinu zážitků mám s ním“. Vztah s matkou popsala takto: „*S tou mám taky fajn vztah, ale s tátou jsme vždycky byli víc spolu. Mamka se mi snažila věnovat vždycky, když měla volno*“. Partnerský vztah jejich rodičů hodnotila kladně.

Alena v průběhu rozhovoru upozorňovala na velké problémy v rodinných vztazích. „*U nás ty vztahy nejsou zrovna dvakrát vřelý (...)* No, ale vlastně moje ségra se narodila jako poslední a tam se to vlastně všechno zlomilo. Do té doby bych řekla, že jsme byli celkem normální rodina. Naši se teda celý moje dětství dost často hádali, ale byly to vlastně vždycky kraviny. Ale vlastně to u nás byla vždycky děsná Itálie. (...) Díky tomu jsem jako malá měla hodně blízký vztah s bráchou, protože jsem ho brávala s sebou a byli jsme sami hodně. Vlastně jsem se o něj starala už od mala. Takže když jsem byla už schopná se postarat o sebe, v těch 6 možná, tak jsme se spolu loudali mezi barákama.“ Od doby, kdy se s matkou a bratrem odstěhovala ke své babičce, se začal pozitivně vyvíjet její vztah s babičkou, ke které začala ještě více inklinovat potom, co do rodiny přišla pěstounská sestra Eliška.

Informantka Michaela na rozdíl od Denisy prožila své dětství s matkou a sestrou, což popisuje slovy: „*byly jsme taková holčičí parta. My jsme s mamkou měly vždycky hodně kamarádskej vztah a takhle jsme vždycky fungovaly. Měly jsme svoje rituály a vždycky jsme se vlastně těšily, až táta přijede na chvíli.*“ Přiznala na mezery ve vztahu se svým otcem, které byly způsobeny jeho pracovní vyčerpáním: „*Tak s tou mamčou jsme byly vždycky jako kamarádky a táta..no, s tím vlastně bylo těžký si ten vztah pořádně vybudovat, když tu s náma pořád nebyl. Já ho mám ráda, ale ta přítomnost jeho tu chyběla a vlastně jsem na něj nebyla vůbec zvyklá v podstatě a on třeba hodně přišel o takový ty důležitý momenty nebo chvíle, kdy i já jsem potřebovala, aby tu semnou byl a nebyl no. Takže si myslím, že to nikdy nebude takový, jako s tou mamkou, protože není možný dohonit, co už nejde vrátit. Ale takovej byl náš život a vlastně jsem na to byla zvyklá, brala jsem to jako náš standard.*“

Sára na své rodině oceňovala vzájemnost pomoc a podporu, přestože upozorňovala na náročnost soužití s tolika sourozenci. Velmi si váží svého nevlastního otce a matky. „*Tak jak jsem říkala, u nás to bylo vždycky divoký. Myslím, že moje máma byla ráda, že měla to štěstí a našla si Vládu, kterej se o nás všechny postaral, hlavně o mě, o mámu. Mě bere jako vlastní dceru a jemu jedno, že jeho nejsem.*“ V zaměření na fungování sourozeneckých vztahů uvedla: „*Měli jsme jeden druhýho a když byl problém, tak jsme se měli vždycky na koho spolehnout. Když totiž nebyl jeden zrovna dostupnej, tak tu byl druhej, a když ani ten druhej nemohl pomoci, tak pomohl třetí.*“

11.1.2. Příprava na pěstounskou péči

Do této kategorie spadá veškerý průběh příprav na příchod pěstounského dítěte. V subkategorii *Rodinná rada* jsou sloučeny informace o tom, jak se biologické děti pěstounů dozvěděly o konceptu pěstounské péče, přijetí pěstounského dítěte a rovněž o tom, zda je jejich rodiče zahrnuli do rozhodování a zajímali se o jejich pohled na věc. Dalšími subkategoriemi jsou *Rodinná příprava*, *Odborná příprava* a *Návštěvy*, které zahrnují výpovědi o přípravách v rámci rodiny a zkušenosti s odbornou přípravou.

Dle odborných publikací a výzkumů (Kaplan, 1988; Martin, 1993; Poland & Groze, 1993; Zezulová, 2012) je klíčovým aspektem pro dobrou adaptaci na novou realitu související s pěstounskou péčí, zapojení biologických dětí do rozhodování a do příprav na nadcházející události, dále zájem o jejich názor a emoce, které toto rozhodnutí provázejí.

Rodinná rada

K Tomášově rodině byly první pěstounské děti přijaty, když mu bylo 8 let. Poznamenává, že se ho rodiče ptali, zda mu toto rozhodnutí nevadí. Řekl, že byl relativně malý na to, aby si na příchod pěstounských dětí názor vytvořil, ale rodiče se mu snažili vše předložit v dobrém světle. „*Máma mi říkala, že u nás teďka budou žít vlastně děti který nás potřebují a že my jim tu pomoc můžeme dát a takhle vlastně jsem si na to vytvořil pohled, že je to správný a že by to tak mělo bejt.*“ „*No tak já v tu dobu nevěděl, co mi má přesně vadit, jak jsem byl malej. Vemte si, že byste přišla za klukem v první nebo druhý třídě a řekla mu, že jako bude mít o tři sourozence víc a ještě by Vám to podali stejně jako naši. Oni se ve mně snažili ten pozitivní přístup hodně probudit, možná, aby to pro mě nebylo tolik složitý.*“

Před příchodem druhé „vářky“ pěstounských sourozenců byl rovněž o jeho názor ze strany rodičů zájem. „*No a pak než měly přijít dvojčata, tak se mě taky ptali samozřejmě, jakej na to mám názor a tak a neměl jsem s tím v zásadě problém a byl jsem rád, že se to trochu zalidní a že k nám někdo přijde.*“

Informantce Michaele bylo stanovisko rodičů oznámeno na cestě z dovolené. V tu dobu si rodina již zvykala na nový chod domácnosti, jelikož k rozhodnutí o náhradní rodinné péči nastalo pár měsíců poté, co otec Michealy změnil práci a vrátil se natrvalo ze zahraničí. „*A tam to s náma rodiče začali probírat, že nad tím přemýšleli, že by si vzali nějakého kluka do pěstounský péče, že viděli nějaký film a že je to dost zaujalo a že jim to přijde jako hezká věc.*“ Uvedla, že v danou chvíli jim na jejich nápad nic neřekla: „*Já jsem jim na to asi nic neřekla*“, přestože měla možnost se k tomu vyjádřit. Nebyla si jistá svým stanoviskem. „*Jinak no, nevěděla jsem, co k tomu mám říct, překvapilo mě to vlastně, nikdy by mě nenapadlo, že by do něčeho takovýho rodiče šli. Ze začátku jsem si myslela, že si jako dělají srandu a pak jsem pochopila, že to je vážný*“ a posléze se jí rodiče už na její postoje nedoptávali. V rozhovoru ovšem sdělila svůj tehdejší postoj: „*V dobu, co to naši začali řešit, mi bylo nějakých 17. Počítala jsem s tím, že se mě to teoreticky tolik nedotkne, v případě, že se dostanu po střední na vysokou a odstěhuju se. Takže jsem věděla, že mám taková zadní vrátka, kdybych tu situaci neustála a třeba by mi to nevyhovovalo nebo by mi nevyhovoval ten člověk, kterej by k nám přišel. Tudíž jsem byla víceméně v klidu, docela jsem se od toho odprostila, protože jsem v tom svém plánu měla jako víc možností.*“ Michaela si celým konceptem pěstounské péče ze začátku jistá nebyla, ale viděla východisko situace v plánování své budoucnosti. Z rozhodnutí rodičů byla překvapená, ale v zásadě nebyla proti.

Sára v rozhovoru uvedla, že rozhodnutí o pěstounské péči bylo jí a jejím sourozencům spíše oznámeno, než že by mu předcházela diskuze. *„Tak rodiče nám to spíš oznámili, že se pro to rozhodli, než že by to s náma řešili. Nepamatuju si přesně, co nám tehdy řekli, kdy a jak to probíhalo, ale nebylo to takový, že si nás usadili a nějak jsme nad tím diskutovali.“* O jejich názor nebyl ze strany rodičů valný zájem, uvedla: *„já si nevzpomínám, že by se mě na něco někdo ptal, přijde mi, že to brali tak, že když už je nás tolik, tak nám to nebude vadit určitě“*. Postoj tehdy nezaujala vyloženě negativní, ale přiznala, že pozitivně tento nápad rozhodně nevnímala.

Informantka Alena uvedla, že se pro pěstounskou péči její matka rozhodla v návaznosti na odchod její sestry Jany. Matka Aleny se dětem s tímto plánem svěřila a povídala si s nimi o tom. *„Mně to mamča vždycky říkala tak, že nám to pomůže zalepit tu díru po Janičce. A že to pomůže všem a já si myslím, že jsem cejtla, že na to žádněj jinej názor mít nemůžu, protože by mamča byla smutná“*. Alena nicméně přiznala, že s pěstounstvím a péčí o další handicapované dítě souhlasila jen kvůli její matce. S ohledem na životní ránu, kterou prožili, byla ráda, že si může užívat plné přítomnosti matky a sdílet s ní veškeré emoce: *„tak já jsem řekla, že teda oukej, i když úplně popravdě si myslím, že jsme si ten rok s bráchou jako užívali, že to všechno, co se stalo, můžeme sdílet s tou mamkou a měli jsme ji jenom pro sebe a nemuseli jsme na nikoho brát ohled a vlastně jsme za ní mohli kdykoliv přijít a byla tu pro nás, bez jakýchkoliv omezení.“* Alena vypověděla: *„jsem možná chtěla mít i klid a už neřešit další takovej osud a občas si říkám, jestli by nebylo lepší, kdyby se to tou Janou uzavřelo a konec šmítec. My jsme žili v takový bolesti, že já jsem už byla, dalo by se říct, rezistentní vůči všem změnám. Ale teda s tím pěstounstvím jsem souhlasila.“*

Adamovi rodiče navázali na téma pěstounské péče u pravidelných večeří, které v rodině sloužily jako prostor pro diskuzi a připomínky. *„Takže to si nás prostě jednou takhle usadili a začali nám o tom vyprávět, o tom, že jsou jako instituce, co tohle dělají a že máme možnost si vzít domů nějaký dítě, co vyrůstá ve špatnejch podmínkách“*. O názor dětí se zajímali a chtěli znát jejich postoje, ale Adam v rozhovoru uvedl, že k finálnímu rozhodnutí došli rodiče sami, jelikož *„třeba jako já si o tom tehdy nic nemyslel nebo neměl jsem na to extra názor, nějak jsem to neuměl promyslet do hloubky, jestli víte, co tím chci říct. Že jsem neměl tehdy takovou představu, co to bude obnášet a co si mám vlastně o tom myslet.“*

Denisa se s rodiči o náhradní rodinné péči bavila velice často, jelikož se dlouhou dobu snažili přivést na svět dalšího potomka. Vysvětlili ji důvody náhradní rodinné péče a do finálního rozhodnutí zahrnuli i Denisu: *„nemyslim si, že by do toho šli, kdybych tomu*

nebyla nakloněná“. Sama se k tomu postavila velmi otevřeně: „*To já si myslím, že jsem tomu byla otevřená. Neviděla jsem důvod, proč by u nás neměl být někdo další. Rodiče mi vlastně řekli, že by si rádi vzali do péče úplně malý miminko a že bychom se o něj pak všichni starali, a to mě tehdy nadchlo.*“

Odborná příprava

Zahrnutí odborné přípravy biologických dětí pěstounů je dalším předpokladem pro úspěšné zvládnutí pěstounské péče celou rodinou. Všichni informanti, kromě Sáry, uvedli, že prošli v rámci příprav na příchod dítěte pohovorem se sociálními pracovníky či psychologem, návštěvou skupinových sezení, přednášek. Sára sdělila: „*já si nevzpomínám vůbec, že by se o nás děti někdo vyloženě intenzivně zajímal. Nevím, jestli mám tak blbou paměť nebo tomu tak opravdu nebylo. Nepamatuji se, že by s námi někdo pracoval. Chodili k nám ze sociálky docela dost a maximálně s náma prohodili pár slov, ale to je asi tak všechno.*“

Všichni účastníci rozhovoru uvedli, že k nim více či méně pravidelně docházeli sociální pracovníci, kteří spolupracovali s jejich rodinou a kontrolovali její fungování před přijetím dítěte i po něm. Všechny děti, kromě Sáry, potvrdili zájem ze strany doprovázejících pracovníků. Sdělili, že se zajímali o jejich názor na pěstounskou péči a poskytli jim potřebné informace. Jediná Denisa v rozhovoru prozradila, že prošla rozhovorem s psychologem: „*Potom mě rodiče jednou dovedli k jednomu doktorovi, teda spíš psychologovi a ten semnou vedl rozhovor o tom, jak se těším na nového brácha, jestli se nějak zapojuju do příprav, jestli mě rodiče zapojují a jestli mám ještě nějaký otázky ohledně toho, co se u nás dom a děje.*“

Návštěvy

V kontextu příprav jsem v rozhovorech zaměřila i na to, zda biologické děti pěstounů poznaly příchozí dítě ještě před definitivním nastěhováním do rodiny. Všichni účastníci výzkumného šetření, kromě Denisy, potvrdili, že se s nevlastním sourozencem seznámili již před příchodem do jejich nového domova. Rodina Denisy přijala Vojtěcha po narození, tudíž nebyla možnost se s ním vidět. Alena uvedla, že za Eliškou dojížděli pravidelně do ústavu, ve kterém žila: „*No a tak jsme jeli do toho ústavu, kde Eliška byla. A jezdili jsme tam za ní docela často potom.*“ Tomáš zmínil, že s Jakubem, Adélou a Klárou viděl pouze jednou, ale zdůraznil intenzivní návštěvy Lenky a Hanky v Klokánku. Michaela naopak sdělila, že Josef „*spíš jezdil k nám, že si pro něj rodiče občas přijeli a vzali ho na odpoledne na barák, než vlastně přišel k nám úplně nadobro.*“ Adam potvrdil, že za Matějem jezdili

na návštěvy do dětského domova: „jezdili jsme za ním poměrně často do děckýho domova, do kterýho ho umístili.“

Rodinná příprava

Součástí procesu je mimo odbornou přípravu, i příprava v rámci rodiny. V rámci rozhovorů jsem se snažila zjistit, jak biologické děti pěstounů popisují rodinnou přípravu na příchod nového člena a jaké změny v prostředí tento počín zahrnoval.

Všichni informanti při rozvíjení tématu rodinných příprav uvedli především přípravu zázemí pro pěstounské dítě: „*Tak rodiče vlastně museli vyhradit jeden pokoj v baráku, kterej se vlastně nepoužíval, aby tam mohli udělat pokoj Pepovi*“ (Michaela). Sára uvedla: „*museli jsme nějak rozdělit pokoje, že jo (...) byly z toho další nový hezký místnosti, kde jsme pak udělali, když jsme teda věděli o tý pěstounský péči, tak jsme tam udělali pokoje pro děti. To byla asi taková naše příprava.*“ „*Museli jsme jim nachystat pokojíček, kde vlastně spolu spali a tak*“ (Tomáš). „*Táta se zase naopak staral o pokoj pro Vojtu. Milovala jsem nákupy v Ikee, kde jsme kupovali všechno potřebný*“. Alena prozradila, že v přípravě na péči o handicapovanou pěstounskou sestru, došlo k vybalení věcí, které zůstaly po její zesnulé sestře Janě. „*Takže vozík, speciální postel, tak to jsme všechno vytahali z pudy, kde jsme to dali, jak jsme se přestěhovali do baráku k babičce.*“

Kromě přípravy zázemí uvedli Tomáš, Denisa i Adam nákup potřebných věcí – oblečení, hračky, věci do školy apod. Michaela mimo jiné uvedla, že jako přípravu na novou životní etapu brala i to, že si přečetla knihu o pěstounství a zajímala se o tuto problematiku: „*Vím jen, že jsem si stihla přečíst jednu knížku jako s nějakějma příběhama o pěstounství, co mi máma půjčila od naší kamarádky, co dělala v knihovně.*“

Denisa dále vypověděla, že jako přípravu vnímá i komunikaci s dalšími pěstounskými rodinami: „*si myslím, že to bylo pro naše docela důležitý, vlastně sdílet ty rady, s někým, kdo tím taky prochází nebo kdo už třeba někoho v tý péči má. Já jsem zas díky tomu našla ty kamarády a třeba jsme si říkali navzájem, kdy už k nám ty děti přijdou a co doma děláme.*“

Tomáš si vzpomněl, že při příchodu prvních pěstounských sourozenců, mu rodiče pro lepší pochopení celé situace, vyprávěli pohádky o pěstounských dětech: „*jak mi jako říkali ty pohádky o dětech, vysvětlovali mi to trochu polopatě, jak to chodí a snažili se mi to nějak vstěpit a nějak mě do toho uvýst.*“

11.1.3. Proměna

V této kategorii se budu snažit vylíčit, k jakým změnám v pěstounských rodinách došlo po příchodu pěstounského dítěte, jaký vliv na atmosféru měla nová rodinná situace a jak se transformovaly vztahy v rodině a jaké změny v chodu rodiny tento životní krok provázely.

Atmosféra a vztahy

Informant Adam prozradil, že příchod jeho bratra Matěje nijak neovlivnil celkovou atmosféru v rodině: „*A na atmosféru to vliv taky úplně nemělo, jako celkovou. Hádali jsme se občas i předtím, i potom. Tam ten rozdíl byl jen v těch tématech těch občasných hádek třeba*“. V průběhu rozhovoru nicméně připustil, že se kvůli bratrovi občas dostal s rodiči do sporu, jelikož mu často vadilo, že ho zahrnují povinnostmi vůči Matějovi na úkor jeho času: „*jsem byl zrovna naštvanej, že ho musím hlídat a nemůžu ven, tak jsem to řekl, dostal teda seřváno občas, jeden den jsem s rodičema nemluvil a pak mě to zas přešlo (...)* ale že bychom se s rodičema třeba hádali k nonstop, tak to ne, to jen občas.“ Necítil však, by se rodinné vztahy zásadním způsobem zhoršily nebo zlepšily. „*Vztahy si myslím, že to neovlivnilo vůbec u nás. Nepocítil jsem, že by se mezi náma všema nějak něco změnilo.*“

Denisa přiznala, že s příchodem miminka, začal být v rodině větší chaos. Uznala ale, že byl následně vykompenzován radostí z miminka Vojtěcha, kterého viděli se rozvíjet a růst. „*Byl u nás asi větší chaos, Vojtík hodně brečel, ale zase si myslím, že jsme měli i hodně srandy a radosti, že jsme měli vždycky radost (...)* Jakože jsme si to užívali, že s náma roste vlastně.“ Vztah s rodiči se vyvíjel pozitivně, jelikož uvedla, že nově všichni začali trávit více času společně.

V rodině Michaely se před příchodem pěstounského bratra Pepy událo, jak bylo zmíněno již výše, mnoho změn ve fungování vzhledem ke změně otcovy pracovní pozice. V návaznosti na tyto změny dodala, že: „*Pepa zasadil takovej ten poslední hřebík do toho, abychom byli jako rodina (...) to bylo takový jako poslední kousek puzzle do té rodiny no. Jak táta byl prostě doma a přibyl další člen, tak to bylo prostě takový víc rodinnější všechno jo. Pepa nás vlastně ještě víc stmelil jo, bylo to takový hezčí bych řekla.*“ Vztahy se s přijetím Pepy zlepšily, ale uznala, že atmosféra ze začátku nebyla příjemná. Potom, co Pepa prošel procesem adaptace, se vše ustálilo. „*Ta atmosféra nebyla dvakrát příjemná, než se Pepa smířil s tím příchodem. Potom už se všechno dávalo do normálu.*“

Sára uvedla, že s příchodem každého pěstounského dítěte, byla atmosféra v rodině zmatečnější. Přiznala, že příchod dítěte brala jako rušivý element. „*Jak postupně ty děti přicházely, tak bylo doma prostě víc a víc rušno a než jsme se s tím daným člověkem stačili*

zvyknout, tak přišel další a ten to vlastně celý zase naboural a muselo se mu všechno vysvětlovat od začátku.“ Po ustálení počtu přijatých dětí se situace uklidnila, nicméně atmosféra nikdy nebyla harmonická. Zároveň Sára uznala, že s příchodem pěstounských dětí se původní vztahy transformovaly: „těch původních vztahů, který mezi náma všema panovaly a vlastně se úplně přetvořily a posunuly se někam jinam. Ale neposunuly se ty vztahy, jakože by byly třeba lepší (...) byly víc takový, jako plytký, povrchnější. I protože jsme na sebe neměli čas nebo ten čas každéj trávil jinde třeba.“

Alena si procházela velmi specifickou situací. Atmosféra v rodině byla před příchodem Elišky velice smutná. Alena v rozhovoru řekla, že byla ráda, že alespoň její matka začala být s příchodem Elišky šťastnější a dalším benefitem pro ni byla absence hádek rodičů, jelikož v tu dobu žila jen s matkou, bratrem a babičkou. Změna atmosféry a vztahů se navzájem provázely. *„Tak atmosféru to změnilo určitě, protože jak jsem říkala, mamču to opět začalo naplňovat, takže byla víc happy, my jsme zas víc inklinovali k tý babičce, protože na nás máma neměla čas. Takže vlastně jsme si zas nebyli tak blízko a navázali jsme s bráchou tam, jako předtím, že jsme byli hlavně spolu a tak.“*

Tomáš si prošel dvěma příchody pěstounských sourozenců. V obou případech uvedl, že se atmosféra v rodině změnila. S pěstounským bratrem Jakubem řešili rodiče závažné výchovné problémy, které se odrážely na náladě panující v rodině. Z rodičů vyzařoval menší klid. Pěstounská dvojčata vyžadovaly ze začátku hodně péče, která na atmosféru také měla vliv. Tomáš ale dodal, že *„v tom naši uměli lépe chodit už a i když to bylo těžší, tak z toho tolik nestresovali a byli i tak klidnější.“* Přiznal, že příchod pěstounských dětí provázelo oslabení vztahu mezi ním a rodiči.

Praktické změny

Během rozhovorů všichni informanti uvedli, že po příchodu pěstounských dětí došlo k určité míře přizpůsobení se novým sourozencům. Z rozhovorů tedy vyplynulo, že došlo nejen ke změnám v atmosféře a vztazích, ale i ke změnám v praktickém životě, harmonogramu a běžném chodu rodiny.

Informanti Michaela, Adam, Sára i Denisa sdělili, že mezi jejich nové povinnosti patřila i péče o jejich pěstounského sourozence. Touto událostí byli postaveni do pozice starších a rozumnějších dětí: *„jsem vozila Pepu do školy ráno, když jsme jely se ségrou do tý naší“* (Michaela); *„tak jsem ho musel vyzvedávat, když rodiče nemohli (...) tím, že jsem byl nejstarší, když cokoliv něco, tak jsem to musel zařídit“* (Adam); *„hlídala jsem ho, když bylo potřeba – potom, když jsem byla starší. Pak jako když jsme rostli, tak už přibyly*

takový ty povinnosti pro mě, že jsem ho teda i hlídala na chvíli, skočila pro něj do školky a takovýhle starosti“ (Denisa); „Musela jsem se starat o mladší děti, ale to se museli starat i ty starší“ (Sára).

Michaela upozornila na větší organizaci, která přišla společně s Pepou. V domácnosti začal panovat větší řád a lepší plánování. Tomáš, naproti tomu, v rozhovoru zdůrazňoval dezorganizovanost rodinného prostředí po příchodu pěstounských dětí: *„takže občas jsme nevěděli, kdo a co bude dělat za povinnosti. Předtím to bylo docela jasné, musela jsem je dělat já anebo rodiče“*. Sára uvedla, že z důvodu početnosti rodiny a potřeby lepší orientace a organizace, byl v rodině zavedený denní a týdenní harmonogram. Při příchodu každého pěstounského dítěte se na zavedený plánovač přidalo jeho jméno. Vypověděla, že došlo k rozdělení povinností mezi všechny děti: *„Musely se dělat obří nákupy, pro deset lidí nebo třeba uvařit večeři pro tolik lidí (...) Většinou mámě musel někdo pomáhat – vždycky jsme se museli střídat, to bylo taky v harmonogramu.“* V rozhovoru přiznala, že s pěstounskou péčí se dostavily i redukce v kapesném a Vánočních dárkách. Podobnou výpověď měl i Tomáš, který řekl, že rodiče chtěli dopřávat všem dětem stejnou měrou a díky tomu docházelo k nutnosti uskromnění se: *„chtěli jako dopřát i těm pěstounským dětem a brali je asi jako vlastní, tak mezi náma nechtěli dělat prostě rozdíly tolik. Takže vlastně jsme se asi museli trochu uskromnit občas.“*

Jelikož Alena i Michaela mají zkušenosti se pěstounským sourozencem, který disponuje jistým zdravotním handicapem, vyplynuly z rozhovoru i tyto změny. Michaela uvedla, že se v jejich domácnosti kvůli Pepově cukrovce začalo řešit a měnit stravování. Alena pro změnu sdělila, že se Elišce podřídil veškerý harmonogram a řád rodiny: *„... museli najet na režim, že se všechno podřídí tomu jednomu člověku u nás (...) Prostě se celkově všechno zase přizpůsobilo tomu chodu, že je u nás někdo, o koho je potřeba se postarat. Harmonogram se musel přizpůsobit tomu, že Eliška má nějaký svoje potřeby, že musí jezdit tam a tam, takže mamka třeba bude zase míň jako dostupná a bude nás muset třeba někam vozit babička.“*

Ztráty

V této subkategorii bych ráda uvedla důležitá stanoviska, které uvedli informanti, v návaznosti na otázky týkající se změn v rodinném prostředí. Zajímalo mě jejich osobní zamyšlení nad tím, v jakém směru a ohledu se pro ně situace změnila. V návaznosti na odpovědi, které jsem dostala, jsem si této subkategorii přiřadila kód *Ztráty*.

Tomáš uvedl, že s příchodem dětí došlo z určité míry omezení vlastní svobody a ztrátě osobního prostoru, potažmo soukromí: „*Trochu jsem ztratil soukromí, protože holky jsou prostě zvědavý a ten můj prostor nerespektují no.*“ V návaznosti na téma proměny vztahů se také zmínil, že mu rodiče věnovali méně času a pozornosti. Denisa, Adam, Alena, Sára také uvedli, že došlo ke ztrátě pozornosti či času, které na ně rodiče měli: „*Někdy jsme si s bráchou říkali, že se cejtíme trochu mimo zase, jako mimo tu pozornost tý mámy*“ (Alena). Denisa v rozhovoru navíc nastínila pociťovaný předěl mezi dítětem a slečnou, do kterého ji rodiče uvrhli. Přiznala i méně fyzického kontaktu od rodičů, který nově věnovali spíše miminku. Přestože trávila více času s matkou, která byla na mateřské dovolené, málokdy se stávalo, že by ve volném čase měla rodiče jen pro sebe, jako tomu bylo dřív. Alena uvedla, že: „*já jsem se zas stáhla částečně do tý samoty, zase do toho starýho života s bráchou.*“ Sára také přiznala, že přišla o intimnější chvíle s rodiči a ztratila pouta se sourozenci, jelikož všichni začali trávit více času mimo domov.

11.1.4. Pocity spojené s příchodem pěstounského dítěte

Zaměření na emoce, které provázejí příchod pěstounského sourozence, je dalším záchytným bodem pro pochopení problematiky biologických dětí pěstounů a vlivu pěstounské péče. V této kategorii uvádím výčet pocitů, které provázely informanty poté, co jejich rodina uvítala pěstounské dítě.

Emoce

Informant Adam v rozhovoru uvedl, že v něm příchod a adaptace Matěje nevyvolal mnoho emocí. „*No, já jsem jako byl asi rád, že tu je, ale že bych to nějak prožíval, tak to ne.*“ Přiznal ovšem, že se občas cítil odstrkovaný a menší pozornost v něm občas vyvolávala pocity lítosti. Nicméně popřel, že by v něm pobyt pěstounského dítěte v rodině vyvolal žárlivost: „*Já bych neřekl, že jsem žárlil, jako nenapadlo mě tehdy žárlit na tak malýho kluka.*“

Alena naopak uznala, že příchod Elišky v ní vzbuzoval velké pocity žárlivosti a smutnou náladu: „*určitě jsem docela žárlila, jak se to najednou všechno zase otočilo k tý Elišce všechno (...)* Často mě přepadaly smutky, za Janču, za to, jak to je u nás.“ Uznala, že pěstounskou péči ze začátku nebrala vůbec dobře a měla pocit, že jí Eliška krade mámu: „*Bylo mi to líto, že mi někdo tu mámu krade, ale s tím se nedalo nic dělat.*“

Informantka Denisa vypověděla, že příchod Vojtěcha provázelo nadšení, které velmi brzo vystřídal negativní pocity. Přiznala, že si neuvědomovala změnu, která nastane:

„myslela jsem si totiž, že to bude jenom vození kočáru a samý hezký věci (...) Dítě si podle mě neuvědomuje ty další věci, co to obnáší než jen to, že vlastně bude mít v uvozovkách svého kámoše nebo v uvozovkách panenku na hraní, když se bavíme o malejch miminkách. Já si to opravdu představovala, mám ten dojem, že Vojta půjde vypnout, když ho nebudu chtít poslouchat.“ Počáteční euforie rychle pominula a převládal vztek a mrzutost: „Tak, jak jsem se těšila, tak jsem byla rychle mrzutá.“ Přiznala, že se cítila být odstrčená na druhou kolej. „Rodiče říkali, že jsem hodně říkala a ptala se, jestli by si třeba Vojtu nemohla na chvíli vzít ta jeho maminka.“ Rovněž v rozhovoru vypověděla o žárlivosti vůči pěstounskému dítěti, zároveň však uvedla, že i přesto vůči Vojtovi cítila pozitivní emoce: „Tak hodně to žárlení, taková ta ofenziva jo? Takovej trochu jako že jsem byla našťvaná, našpulená. Nebyla jsem zvyklá, že se něco nedělá podle mě a najednou přišel tenhle pidižvík a celý mi to rozkopál a zbořil. Ale zase z té opačný strany, já bych nedala na Vojtu dopustit.“

Z rozhovoru se Sárrou vyplynula celá škála emocí, které prožila. S příchodem každého dítěte se Sářiny pocity stabilizovaly: *„Co se týká pocitů, tak já jsem neměla zdání, co mě čeká. Necítila jsem se moc připravená. Ale dítě od dítěte to bylo lepší a lepší a přirozenější a necejtila jsem se bejt, že jako prožívám úplně něco nového. Byla jsem oklepaná. Poprvé to bylo takový pro mě spíš...jako vzpomínám na to a vybavím si takovou melancholickou náladu, zmatek uvnitř sebe.“* První příchod pro ni byl nejnáročnější, ale zároveň se velmi těšila: *„tak to jsem se tehdy ještě těšila a pak už mě další příchody nikdy tolik nenadchly.“* Následný příchod pěstounských dětí Blanky a Davida provázela nervozita a strach z důvodu předsudků vůči minoritnímu etniku. Sára sdělila, že v situacích, kdy se s dětmi musely řešit problémy, cítila křivdu: *„když třeba u nás holky už byly a byly nějaký problémy, tak mi ta situace přišla hrozně nefér, že se to mě týká a já to nikomu nedovolila, aby se naše rodina tolik rozrostla. Přijde mi, že jak se naši snažili bejt nesobecký a snažili se to učit nás, tak vlastně byli trochu sobecký vůči nám.“*

Informantka Michaela zmínila, že příchod dítěte provázela nadšení, ale i strach, že její nový sourozenec bude problémový a že jí tento krok zničí rodinu. Tyto pocity se obnovily i po příchodu Pepy do rodiny, jelikož došlo k posunu v jeho chování. Při návštěvách v dětském domově byl mluvný a cítila se s ním dobře, po příjezdu byl zaražený a vůbec nemluvil: *„takže to na mě působilo trochu zvláště, protože jsem se necejtila vůbec komfortně. A hodně jsem začala zase pochybovat o tom, že to bude v pohodě, tam mi začal strach, že mi to rozvrátí tu rodinu, kterej jsem měla vlastně na tom úplným začátku.“* Situace se po nějaké době ustálila. Uvedla, že za 5 let společného soužití nikdy necítila vůči Pepovi vztek nebo žárlivost, ale přiznala, že cítila *„ze začátku trochu zklamání a strach, co bude.“*

Tomáš stejně jako Sára uznal, že s druhým příchodem pěstounských dětí se mu situace jevila jednodušší než napoprvé. Kvůli výchovným problémům s pěstounským bratrem Jakubem ho často přepadával smutek z rodinné atmosféry a nálady rodičů: „*Já jsem jako chtěl, aby byli v pohodě a nechtěl jsem, aby museli řešit takovýchle věci. Chtěl jsem, ať je doma klid. Z toho jsem byl občas docela na větvi.*“ Tomáš si vůči Jakubovi nevytvořil kladný postoj a vzbuzoval v něm negativní pocity: „*Na Kubu jsem měl hlavně vztek, byl jsem na něj naštvanej a dost často jsem si přál, aby tu už nebyl, protože mě to fakt nebavilo, pořád poslouchat nějaký hádky.*“ Po příchodu dvojčat občas pociťoval lehkou zmatenost, jelikož nevěděl, jak se v situacích, které nastaly, má zachovat: „*a ony tak byly schopný chodit počůraný, než si toho naši všimli. Z toho jsem byl docela vykulenej (...) To ve mně občas vyvolalo takový ouzko na srdci, že mi to bylo líto.*“ Žárlivost vůči dětem nikdy nepociťoval. Poznamenal, že pozornost věnovaná dvojčatům, byla potřebná a žádoucí, proto neměl důvod žárlit.

11.1.5. Já a pěstounské dítě

Pod tuto kategorii bych ráda zahrnula výpovědi informantů o jejich vztahu s pěstounským dítětem. V rozhovorech jsem se snažila zjistit, jak se jejich vztah vyvíjel v průběhu času a jak probíhala postupná adaptace. Kvalita vztahu mezi pěstounským a biologickým dítětem je dalším bodem pro pochopení problematiky pěstounské péče a jejího vlivu na biologické děti pěstounů.

Vlastní vs. Nevlastní

Adam, Denisa, Michaela a Sára sdělili, že přijaté pěstounské děti vnímají jako své vlastní biologické sourozence: „*Beru spíš jako vlastního a mluvil třeba o něm, že je to můj brácha nebo tak*“ (Adam); „*ale máme vztah, že on mě bere jako vlastní ségru a já jeho беру stejně*“ (Denisa); „*jako nemůžu říct, že ho neberu jako bráchu, že by mi nepřirostl k srdci a tak*“ (Michaela); „*Tak postupem času je člověk začne brát jako součást rodiny*“ (Sára). Tomáš kladl důraz na to, že v rámci jejich vztahu chybí pokrevnost, a zároveň nepřilnutí k pěstounským dětem pro něj znamená jakousi obranu před smutkem z jejich možného odchodu: „*Když se na ně neupnu jako na vlastní, tak ten jejich odchod bude třeba míň emotivní, kdyby náhodou museli jít pryč.*“ Alena uvedla, že: „*Nikdy jsem Elišku jako ségru nepřijala, jako úplně jako sestru. Trochu jsem se bála, vlastně svědomí mi to nedovolilo. Nechtěla jsem, aby si Janička tam nahoře myslela, že jsem ji vyměnila.*“

Adaptace

Biologické děti pěstounů v rozhovorech řekly, že si na sourozence zvykly víceméně ihned: „*Myslím, že jsem si zvyk dost rychle.*“ (Adam); „*No tak jako já si zvykla víceméně dobře, po těch dvou měsících to člověku už ani nepřijde*“ (Michaela). Informantky Alena i Sára přiznaly, že ačkoliv si na nového člena rodiny zvykly brzy po příchodu, trvalo jim déle tuto situaci vnitřně přijmout: „*Tak já byla na velkou rodinu zvyklá vždycky, to nemůžu vůbec popřít, ale zároveň musím přiznat, že mi to chvíli trvalo*“ (Sára). „*Zvykala jsem si rychle, ale spíš jsem se s tím vnitřně srovnala až po nějaký době*“ (Alena).

Vývoj vztahu

Adam uvedl, že je za Matěje rád a má radost, že k nim do rodiny přišel právě on. Svěřil se, že je mezi nimi velký věkový rozdíl, který byl občas překážkou: „*Nakonec jsem byl rád, že mám mladšího bráchu, ale jsme spolu o 10 let, takže jako občas jsem nevěděl, co dělat s až tak malým bráčkou.*“ V návaznosti na téma vývoje vztahů mezi bratry sdělil, že je: „*Určitě to přerostlo v něco víc (...) A teď je mu vlastně 16 už, pořád tu s náma bydlí. Měli jsme fakt štěstí, že jsme si vybrali jeho.*“

Informantka Alena přiznala, že ačkoliv si myslí, že se jejich vztah vyvíjel dobře, tak že s Eliškou, i vzhledem k jejímu handicapu, neměla nic společného, proto bylo těžké vztahy nějak prohloubit: „*Já si myslím, že se vyvíjel docela dobře asi (...) je těžký si budovat vztah s někým, s kým nemáte nic společného a kdo je na tom tak, jako Eliška. Nemohla jsem ji vzít za kamarádama do parku a dělat s ní kraviny, je tam prostě bariéra toho handicapu, která se nedá zvrátit.*“ Nicméně uvedla, že: „*Eliška byla a je moc hodná holčička*“ a vnímá ji tak, že: „*patří do naší rodiny, ale vím, že není moje pravá sestra, a to je všechno.*“

Denisa na otázku, jak se jejich vztah postupem času vyvíjel, odpověděla: „*Vycházíme spolu dobře, ale je mi o 11 let víc, takže je jasný, že si s nim každý den nehraju s hračkama a nestavím autodráhu.*“

Sára se v rámci rozhovoru rozpovídala o tom, že jí k jakémusi vývoji vztahu mezi sourozenci chyběla snaha rodičů o seznámení se a sžití se s novými členy: „*jak nás bylo hodně, byly tam i věkové rozdíly, málo času najednou a tak, tak rodiče neměli vůbec čas na to, aby nás tmelili, jo? Vlastně to nechali všechno na nás, ať si ten prostor a tu atmosféru mezi sebou jako vytvoříme my sami.*“ Dále uvedla, že pěstounské děti spíše inklinovaly k sobě navzájem než k ostatním členům rodiny: „*udělaly takovej jako tábor jo, že jako do rodiny patřily, všechno super, ale pořád tam bylo takový to neviditelný spojení mezi nima.*“ Tato skutečnost často vedla ke sporům: „*David vlastně taky pak víceméně přilnul k tý Blance*

a tam už to bylo i na úrovni, že spolu rádi mluvili i po romsky, když se chtěli bavit o něčem. To bylo docela nepříjemný. A byl to i důvod našich hádek občas.“ Na otázku, zda si k sobě navzájem našli cestu, odpověděla, že: *„Jako určitě ano, nedělali jsme pak rozdíly, kdo je čím a vždycky jsem se snažila se k nim chovat férově a chovat se k nim otevřeně a s láskou, jako ségra. Proto mě taky mrzelo, jak jsem začala vidět, že oni sami spíš inklinují k těm svým.“* V současnosti dívky z pěstounské péče udržují s pěstounskou rodinou kontakt a David se ozývá velice sporadicky: *„Od té doby, co jsou dospělý a odstěhovaly se, tak za rodičema chodí. Tím, jak já bydlím jinde, tak je vídám málo, ale mám je pořád ráda.“*

Informantka Michaela v návaznosti na toto téma řekla, že: *„Určitě si myslím, že jsme na sebe zvykli oba dva a naučili jsme se spolu žít a fungovat. Určitě jsme ten náš vztah postupem času prohlubovali, vlastně tím časem, že čím dýl u nás byl, tím víc to bylo všechno automatický.“* Přestože s rodiči nebydlí, zůstává s Pepou v pravidelném kontaktu: *„Snažím se občas pomoci rodičům, když třeba chtějí jet někam jenom sami dva, tak hodně ho беру třeba k sobě jako na byt přes noc a snažím se mu vymyslet program a něco spolu zažít. A jsem vlastně ráda, že i on se ke mně těší, si myslím, že mu nevadí, že musí trávit čas se starší ségrou.“* Na otázku, zda má pocit, že si k sobě našli cestu a jak se jejich vztah vyvíjel, odpověděla: *„No, tak já bych řekla, že vlastně jako úplně v pohodě, až mě to jako vlastně zaskočilo ta otázka, jak mi to přijde automatický.“*

Tomáš opět popisoval vztah jak s prvními pěstounskými dětmi, tak i s dvojčaty, které přišly o pár let později. Uvedl, že si s Klárou a Adélou dobře rozuměl: *„s tou Adélou jsem se postupně hodně skamarádil, protože jsme byli věkově stejně, ale nechodili jsme do stejné školy, to bylo blbý, ale myslím, že jsme si zažili hodně srandy a sedli jsme i povahou (...) Klára byla taky super, jsme si taky rozuměli“.* Velké výhrady měl vůči Jakubovi: *„S Kubou to jsem se nesblížil vůbec, on byl ode mě dost starej a ještě byl takovej, jakej byl, takže k němu jsem si žádný vztah neudělal, vyloženě mě štval a stranil jsem se mu. Respektoval jsem, že tu je, ale to bylo asi tak všechno.“* Tomáš sdělil, že vztah s dvojčaty se vyvíjel déle kvůli jejich psychickému rozpoložení: *„Ale ten vztah s holkama hlavně z jejich strany se musel jako vyvíjet delší dobu, protože ony jak kdyby se bály někoho mít rády nebo tak, ale já jsem je přijal od začátku“.* *„Lenka a Hanka byly dost ve stresu a dost si sebou nesly z toho hroznýho prostředí, kde byly jo (...) Takže trvalo dlouho, než ony se otevřely jako nám.“*

11.1.6. Postoj k pěstounské péči

V rámci této kategorie bych ráda shrnula výroky informantů týkajících se jejich názorů na problematiku pěstounské péče. V rozhovorech jsem se snažila zjistit, v čem informanti spatřují pozitiva a negativa pěstounské péče a co na tomto konceptu vnímají jako problém a jak na tento druh náhradní rodinné péče pohlíží.

Pozitiva

Informant Adam v rozhovoru uvedl, že jako pozitivum pěstounské péče vidí pomoc druhému člověku, která může být zároveň přínosná i pro jednotlivé členy pěstounské rodiny: *„můžete jako dopřát tu rodinu někomu, kdo ji nemá. Je to super prostředek k tomu, jak někomu pomoci“*. Adam totiž přiznal, že si díky pěstounské péči uvědomil hodnotu rodiny, ve které žije, otevřelo mu to oči a probudilo to v něm mnoho ctností: *„Vlastně to ze mě vytáhlo nějakou ten soucit a pochopení pro ostatní“*. *„Já jsem třeba přestal díky tomu žít v takový tý bublině, uvědomil jsem si, že se mám jako prase v žitě.“*

Alena zmínila problematiku ústavní péče a v návaznosti na ní sdělila, že je pěstounská péče skvělým řešením pro děti vyrůstající ve špatných, nepodnětných podmínkách či prostředí. Dále řekla, že další pozitivum spatřuje v tom, že pěstounská péče může být řešením nemožnosti mít vlastní děti. *„Tak když jsou lidi ochotný si vzít do péče někoho a tohle mu dát, tak je to pozitivní určitě. Ještě když se takhle třeba zabijou dvě mouchy jednou ranou, že si vezmou do péče dítě lidi, kteří mít vlastní nemůžou a taky vlastně si nějak zalepi tu ránu.“* To samé v rozhovoru uvedla i Denisa, jejíž rodiče zvolili pěstounskou péči jako alternativu k jejich neplodnosti: *„Stěžejní je z mého pohledu ten fakt, že je to právě dobrou alternativou pro někoho, jako jsou mí rodiče, kteří to štěstí opravdu neměli a nemohli přivést na svět další dítě.“*

Sára, podobně jako většina informantů, uvedla, že největší pozitivum tohoto konceptu je fakt, že rodina pomůže dítěti a ukáže mu lásku a péči, která se má v rodině objevovat: *„tak je moc hezký, že někomu může pomoci, že vlastně zachrání nevinný dítě. Děti možná poprvý v životě vidí, jak funguje normální rodina a může si ten příklad, možná jedinej příklad, kterej v životě od té doby měl, převzít do toho dospělýho života.“*

Michaela rovněž poukázala na lásku a péči, kterou dostane dítě v náhradní rodině, a navíc mu pobyt u pěstounů může zabezpečit lepší možnosti do budoucna: *„Jako třeba dobrý na tom je, že ty děti prostě mají rodinu a nemusí žít v děčáku nebo v tý rodině, kde mu ubližovali, tak že ty děti třeba poprvý u těch rodin zažijou lásku nebo péči. Že si můžou tvořit hezký zážitky v tý nové rodině a třeba zapomenout na to, co zažili předtím. Že jim ti pěstouni*

vlastně pomáhají v tom třeba se dostat z té minulosti a dávají jim víc možností, než který by měli v té svojí vlastní rodině.“

Tomáš v rozhovoru rovněž sdělil, že pozitivem pěstounské péče je bezesporu: *„že člověk může pomoci jinému člověku, kterej to potřebuje. To je z mého pohledu taková hlavní pozitivní věc na tomhle všem.“*

Negativa

Adam si uvědomuje, že jeho rodina měla velké štěstí na to, že k nim do rodiny přišel Matěj – téměř bezproblémové dítě. Jedním z negativ pěstounské péče je podle něj: *„když si nesesednete s tím dítětem, bych řekl. To si myslím, že může dost nepříjemnit život, když se tam objeví problémy, tak je to prostě blbý.“* Dále uvedl, že problém v pěstounské péči může nastat tehdy, pokud si pěstounská rodina vezme pod svá křídla mnoho dětí. Z pohledu biologického dítěte pěstounů s tím v zásadě nesouhlasí. Zároveň upozorňuje na problematiku „profesionálních pěstounů“, kde vidí problém v možné nedostatečné péči pěstounských rodin o svěřené dítě. *„Vím třeba, že si těch dětí berou do pěstounský péče víc a to bych fakt nechtěl, abychom měli hodně dětí doma (...) ale pak třeba může být problém, že když si berou děti pro prachy za to, tak že se pak o ně taky nemusí o ně starat, ale dělaj to jenom kvůli penězům.“*

Informantka Alena jako zásadní problém uvedla nezáměr její matky o názor vlastních dětí na rozhodnutí stát se pěstunkou. Svoji zkušenost zobecnila a definovala jako možný problém i u jiných pěstounských rodin: *„No, myslím, že je to blbý, když vlastně nikdo nenechá mluvit ty vlastní děti, a když už nechá, tak se neprošetří to, jestli jsou s tím opravdu v pohodě. Jsou věci v životě, který se musí rozmyslet pořádně do hloubky, jinak je to prostě průser (...) Ti rodiče, co se pro to rozhodnou, by si měli být vědomi toho, že to není jenom jejich rozhodnutí, že je to problém celý rodiny a s tím by do toho měli jít.“* Dalším problémem shledává fakt, že pěstounskou péčí se dítě nestává právně vlastním pěstounské rodině. Z toho plyne mnoho nevýhod a komplikací. Alena opět vztáhla tento problém na svou zkušenost: *„kdyby se s mámou něco stalo, tak Eliška bude muset jít do ústavu, protože ji nemá v rodným listě.“*

Denisa z počátku nevěděla, jak toto téma uchopit. Posléze se otevřela a uvedla, že negativní stránkou pěstounské péče může být nezbourání bariéry mezi přijatým dítětem a pěstounskou rodinou, ke které, podle ní, dochází především u dětí přijatých ve vyšším věku: *„Možná z toho vychází problém, že se někde může stát, že nakonec se ta bariéra nezboří ani z jedné strany, ani díky tomu času, a ty vztahy tam nejsou tak útlý a blízky a existuje tam ta*

bariéra (...) To je možná problém ale u těch starších dětí, který přichází do rodin třeba v pubertě, kdy s těma vlastníma rodičema strávili velkou část života a najednou ji museli opustit a jít do jiný.“

Sára podobně jako Alena vidí v problém v komunikaci o pěstounské péči s biologickými dětmi a dále absenci rodičovské pomoci v navazování vztahů mezi sourozenci: *„Problém byl určitě, že to rodiče víc neprobrali s náma dětma (...) další věci, co zanedbali, z mého pohledu, bylo to, že nás netmelili ze začátku, že to liberálně nechali na nás a jako poperte se s touhle situací a s těmahle lidma, co tu s váma budou žít, sami.“* Další negativum shledává v nejistotě, kterou naznačoval i Adam: *„Nikdo vám nezaručí, že to zvládnete a nikdo vám ani nezaručí, že budete mít bezproblémové, ukázkové dítě.“* Problém je podle ní ten, že pěstounským rodinám nikdo nemůže bezpečně zaručit, že toto rozhodnutí bude mít hladký průběh a nedojde k rozvratu rodiny: *„Tak negativní může být, že to může nabourat tu rodinu nějak. Není jistota, že všechno půjde jako po másle.“*

Informantka Michaela vidí velké mínus pěstounské péče v její nevyzpytatelnosti. Podobně jako Sára a Adam říká, že chování pěstounského dítěte je podmíněno mnoha faktory, které mohou soužití s ním ztížit: *„Neznáte jeho geny, rodovou linii, nevidíte mu do hlavy (...) tohle člověk nikdy neodhadne a nikdy neví, koho si domů nastěhuje.“* Michaela stejně jako Sára zmínila v rozhovoru nejistotu: *„Člověk podle mě nemůže vědět, jestli to zvládne, dokud to dítě nepřijde“; „ta nevyzpytatelnost toho osudu vlastně. Někdo se v dobrý víře vlastně pro tohle rozhodne a pak je z toho těžká řehole a trápení.“* Dále se Michaela s Adamem shoduje, že menší počet pěstounských dětí v rodinách je ideální: *„Rodiče s nima nemají tolik starostí a třeba ty ostatní děti si nemusí tak hodně zvykat a neustále zvykat na nově příchozí děti“.*

Tomáš se o negativech pěstounské péče rozpovídal. Vytyčil hned několik stěžejních problémů, které s tímto konceptem souvisí. V první řadě zmínil, stejně jako Alena, problém omezených práv vůči pěstounskému dítěti a konexí, které dítěti zůstávají k biologickým rodičům: *„Třeba to, že děti nejsou vaše a může vám je každý den vzít jejich vlastní rodič“; „rodiče dvojčat mají vyživovací povinnosti vůči holkám, ale kašlou na ně, ale když jim táta chtěl nechat udělat pas, tak se musel shánět souhlas těch jejich rodičů.“* Jako další negativum uvedl loučení s dětmi, které po nějaké době musí odejít zpět ke svým biologickým rodinám: *„Problémem týhle péče je asi to loučení s těma dětma. Rodiče se v podstatě musí rozloučit s dítětem, kterýho nějak vychovali a třeba ty jejich vlastní děti se loučí zase s takovejma kamarádama nebo sourozencema, na který byli zvyklý.“* V neposlední řadě se Tomáš shodl s Alenou a Sárou na důležitosti komunikace s biologickými dětmi:

„Tak problém si myslím může být ten, že jako ti rodiče těm dětem toho moc nevysvětlí (...) To dítě nemá jak být připravený, když tomu vůbec nerozumí (...) z toho si myslím, že pak můžou vznikat velké potíže, když mu to nikdo nevysvětlí.“

11.1.7. Subjektivní zhodnocení

V poslední kategorii bych ráda uvedla výpovědi informantů shrnující jejich celkové posouzení zkušenosti a jejich výhledy do budoucna spojené právě s pěstounskou péčí.

Rozhodnutí a zkušenost

Informant Adam je za rozhodnutí rodičů stát se pěstouny rád. Hlavním přínosem v ní vidí jeho mladšího přijatého bratra a uvedl, že by na situaci nic neměnil. *„Myslím si, že to bylo fajn rozhodnutí, který mi přineslo nového brácha. Nic bych neměnil a jsem rád, že to tak je. Nevím, kde bychom byli, kdyby to neudělali, ale to je nepodstatný, protože jsem takhle spokojený.“*

Alena vnímá životní příběh její rodiny jako silný prožitek, který ji přinesl mnoho poznání a uvědomění. *„Ve výsledku bych to zhodnotila jako velkou životní zkušenost, kterou nikdo jen tak nezažije. Hodně mě samozřejmě ovlivnila. Ukázalo mi to vlastně, jak bych chtěla vychovávat svoje děti a co bych jim chtěla dát, co jsem doma neměla. Taky jsem si jen potvrdila, jak moc důležitý je zdraví.“*

Informantka Denisa rozhodnutí o pěstounské péči vnímá bezvýhradně pozitivně a je přesvědčená, že to byl správný krok: *„to bylo určitě správný rozhodnutí.“* Uvědomila si, že jí tato zkušenost změnila pohled na svět: *„Asi mi to muselo trochu změnit pohled na život kolem mě.“*

Sára si uvědomuje, že se jí díky rozhodnutí jejich rodičů podařilo zformovat svoji vlastní životní cestu, pomohlo ji zbavit se předsudků o menšinové společnosti a nabyla uvědomění vlastního štěstí a jeho pomíjitelnosti. Navíc své rodiče obdivuje za výchovu tak velkého počtu dětí: *„nedokážu si představit náročnost výchovy, která zahrnuje starost o sedm dětí. A že nám to jejich rozhodnutí, nám jako těm jejich dětem, pomohlo se trochu zamyslet a najít si tu svoji cestu a nějak si líp vytvořit obrázek o tom svém životě (...) Taky jsem se zbavila třeba těch předsudků, který jsem měla v dětství o cikánech (...) Ta barva kůže lidi fakt nedefinuje, vždycky záleží na tom charakteru (...) A když člověk vidí ten příměr, jak mohl dopadnout (...) Člověk si víc uvědomuje svoje štěstí, když je v každodenní interakci s tím opakem.“*

Michaela v rozhovoru uvedla, že si život bez pěstounské péče umí představit. Zároveň však svého pěstounského bratra Pepu vyzdvihla jako největší přínos pro rodinu: „*ale dokážu si představit život bez tohohle rozhodnutí, bez Pepy teda né už, ale tím, jak jsme k tomu neměli nikdy nijak blízko, tak v případě, že by tohle rodiče neudělali, tak by to nebylo něco, co by nám v tý rodině chybělo. Ale Pepa je zlatíčko a jak jsem už říkala, opravdu nás stmelil a od té doby bylo všechno rodinnější.*“ Nicméně taky dodala, že i když toto rozhodnutí pro ni bylo vzhledem k povaze rodiny překvapením, stanovisko přijala a hodnotí ho kladně: „*Nepřišlo mi, že jsme prototyp rodiny, kterej by do něčeho takovýho šel. Předtím by mě to nikdy nenapadlo, ale přijala jsem to jako hotovou, danou věc.*“

Tomáš se ohledně pěstounské péče a jeho rodičů rozpovídal. Fakt, že se jako rodina rozhodli pro pěstounskou péči vnímá jako něco, co jejich rodinu definuje a toto rozhodnutí přijímá: „*Myslím, že to vnímám jako něco, co k nám prostě přirozeně patří. Ta pěstounská péče. Jakože to naše definuje jo? A tím mi to přijde hodně přirozený, i když to někdy není procházka růžovým sadem, tak to nevnímám jako nic, co by mi vadilo.*“ Tomáš mimo jiné uvedl, že mu pěstounství přineslo více trpělivosti a schopnost postarat se o mladší sourozence. Dále poznamenal, že je díky pěstounské péči méně kontroverzní a otevřenější, navíc stejně jako například Sára uvedl, že si uvědomuje, jak je lidské štěstí prchavé. „*Hodně mi to otevřelo oči a možná i srdce (...)* Pak taky umím se třeba postarat o dvojčata sám, taky mám pocit, že nejsem tak konzervativní díky tomu a možná mám i víc trpělivosti (...)
Taky člověk vidí, jak rychle se může dostat na dno.“

Budoucnost

Adam v rozhovoru uvedl, že by se pěstounem nestal a svou odpověď upřesnil hezkou metaforou: „*Jako né, že bych na to vyloženě neměl, ale zas nevidím důvod, proč do toho za každou cenu jít, i když bych na to měl (...)* Taky bych mohl uběhnout maraton, protože vím, jak se běhá a jsem mladej, ale neudělám to, protože za prvý to není můj styl, radši si zaběhnu kratší trasy a taky možná, že jsem i línej.“

Alena chápe rozhodnutí o pěstounské péči jako kolektivní volbu všech členů rodiny: „*asi bych do toho šla a možná v budoucnu ano (...)* záleželo by primárně na těch mejch vlastních dětech (...). Takže já vám tady klidně můžu říct, že rozhodně ano, ale všechno záleží na tom, co přinese život a jak se na to bude dívat člověk, se kterým to budu řešit.“ V návaznosti na toto téma dále uvedla, že v případě pěstounské péče by se nikdy nerozhodla pro výchovu dítěte s postižením: „*Vím, že bych to fyzicky dokázala zvládnout a prakticky taky, protože mám tu školu života, ale psychicky už ne (...).* A ve výsledku bych to neudělala

ani tomu postiženému dítěti, potřebuje mít vedle sebe někoho silného, hlavně psychicky. Tohle není práce pro slabochy.“

Denisa podobně jako Adam v rozhovoru řekla, že by se stala pěstounkou pouze v krajních případech: *„Kdyby to bylo nutné, ze zdravotního hlediska, tak bych na tuto možnost přistoupila. Beru to jako dobrou alternativu, ale vyloženě k tomu netíhnu.“*

Informantka Sára uvedla, že ji koncept pěstounské péče nevyhovuje. Pomoc dětem si kompenzuje jako učitelka v mateřské škole: *„Pěstounství už by na mě bylo moc a myslím, že i to, co dělám, je určitá forma pomoci.“*

Michaela myšlenku pěstounské péče razantně odmítla: *„Bála bych se, že to nebude klapat a ukousnu si víc sousta, než bych zvládla a nemuselo by být jednoduché se s tím poprat a já si nerada komplikuju život. Navíc je to rozhodnutí, který nejde vrátit úplně zpět, že jo.“*

Tomáš se jako jediný informant k možnosti pěstounství vyjádřil naprosto kladně: *„Nad tím jsem už dost přemýšlel a myslím, že bych to zvládnul, takže asi jo. Nebráním se tomu. Přijde mi to fajn“. Uvědomuje si výhodu vlastní prožité zkušenosti: „Víte co, furt je lepší, když pěstouna dělá někdo, kdo s tím má třeba zkušenosti a né někdo, kdo je tím nepolíbenej a vůbec neví. Protože ty zkušenosti člověku dají hodně.“*

12. Shrnutí výsledků

V následující kapitole představím a shrnu zjištění z analýzy dat a dále zodpovím výzkumné otázky, které byly představeny v úvodu empirické části této práce.

1) Jakým způsobem ovlivnilo přijetí pěstounského dítěte biologické děti pěstounů?

1a) Jaká byla rodinná situace a atmosféra před přijetím pěstounského dítěte a jak se rodina na přijetí pěstounského dítěte připravovala?

Tři z šesti aktérů v rozhovorech uvedli, že situace v jejich rodině byla před příchodem pěstounských dětí uspokojivá a příznivá. Rodina netrpěla vážnějšími dysfunkcemi a rodinnou atmosféru v rámci možností hodnotili kladně. Michaela, Sára a Alena se svěřily, že atmosféra v rodině před rozhodnutím o pěstounství nebyla ideální. Od rodinné atmosféry se bezpodmínečně odvíjí i kvalita vztahů mezi rodinnými příslušníky. Kvalita vztahů kopírovala hodnocení atmosféry. Stejní informanti – Adam, Tomáš a Denisa, kteří vypověděli, že rodinná atmosféra v jejich domově byla víceméně harmonická, hodnotili vztahy v rodině pozitivně. Informanti, kteří měli výtky k atmosféře ve své rodině, v rozhovorech zmínili i menší či větší nedostatky ve vztazích mezi rodinnými příslušníky.

Na příchod pěstounského dítěte se rodiny v různé intenzitě vždy připravovali. V rámci výzkumného šetření mne zajímala příprava uvnitř rodiny a zkušenost s přípravou odbornou.

V rozhovorech se překvapivě ne všichni aktéři zmínili, že byli zahrnuti do finálního rozhodnutí o přijetí pěstounského dítěte. Alena totiž uvedla, že svojí matce se ze strachu z jejího zklamání bála říct své pocity ohledně pěstounské péče. Její matka s ní téma do hloubky neprobírala, a proto konečné stanovisko padlo bez ohledu na její názory či pocity. Sára naproti tomu uvedla, že si nevzpomíná na diskuzi předcházející rozhodnutí o pěstounské péči a že byli s ostatními postaveni víceméně před hotovou věc.

Všichni informanti, kromě Sára, uvedli, že prošli odbornou přípravou. Odborná příprava spočívala v pohovorech se sociálními pracovníky, psychologem, návštěvou skupinových sezení či přednášek ohledně pěstounské péče. Všichni aktéři mimo Sára potvrdili zájem doprovázejících pracovníků o jejich názor a pocity spojené s pěstounskou péčí a rovněž jim byly poskytnuty potřebné informace. Součástí odborné přípravy jsou i návštěvy pěstounského dítěte před přijetím do rodiny. Tuto skutečnost potvrdili všichni informanti.

Příprava v rámci rodiny dle výpovědí všech informantů zahrnovala především přípravu zázemí pro pěstounské dítě. V některých rodinách docházelo k rekonstrukci nebo obměně pokojů pro přicházejícího člena. Dále tato příprava zahrnovala nákup potřebných věcí pro dítě, tj. hračky, oblečení, školní pomůcky nebo nábytek. Někteří informanti rovněž vypověděli, že jako přípravu vnímají i rozhovory o pěstounské péči, setkávání s jinými pěstounskými rodinami, vyprávění smyšlených příběhů či četbu knih o dané problematice.

1b) Jak se změnila situace v rodině po příchodu pěstounského dítěte?

Všichni aktéři kromě informanta Adama uvedli, že příchod pěstounského dítěte ovlivnil atmosféru v rodině. Tři z nich, Denisa, Sára a Tomáš přiznali, že atmosféra byla ovlivněna spíše v negativním směru. Michaela rovněž uvedla, že příchod Josefa byl dramatičtější, nicméně se atmosféra ustálila po jeho adaptaci do rodiny. Alena změnu atmosféry vyhodnotila pozitivně ve smyslu, že její matku pěstounská péče opět začala naplňovat a byla díky tomu šťastnější, a to ovlivňovalo právě atmosféru v rodině.

Všech 6 informantů v rozhovorech sdělilo, že pěstounská péče měla, ať pozitivní či negativní, vliv na vztahy v rodině. Michaela a Denisa jednoznačně potvrdily pozitivní transformaci rodinných vztahů po příchodu Vojtěcha a Josefa. Adam uvedl, že se poměry v rodině po příchodu Matěje nezměnily. Alena, Sára, Tomáš vyhodnotili, že jejich vztahy byly nějakým způsobem narušeny. V souvislosti s touto problematikou byly zmíněny ztráta

pozornosti rodičů nebo nucené dělení se o pozornost, úbytek intimity ve vztazích s rodiči i ostatními sourozenci či nedostatek času ze strany rodičů.

Aktéři v rozhovorech uvedli i další změny související s pěstounskou péčí a těmi jsou: změny v chodu rodiny, změny a úpravy rodinného harmonogramu, nutnost péče o pěstounského sourozence či přizpůsobení stravování pěstounskému dítěti. Biologické děti pěstounů rovněž zmiňovaly, že po příchodu dětí přišly z určité míry o osobní prostor, svobodu a soukromí.

1c) Jaké emoce provázely biologické děti pěstounů při přijetí a adaptaci na pěstounské dítě?

V průběhu celého procesu příchodu pěstounského dítěte a jeho adaptace provázela všechny informanty směsice pocitů. 5 z 6 biologických dětí uvedlo, že před příchodem pěstounského dítěte pociťovali v různé míře nadšení či radost. Alena o žádných pozitivních pocitech nepromluvila. Aktéři v rozhovorech uvedli, že mezi další emoce související s příchodem dítěte patřily: nervozita, zmatenost, smutek, vztek a mrzutost. Alena a Denisa potvrdily žárlivost, kterou vůči sourozenci pociťovaly. Tomáš a Adam naopak jakékoliv pocity žárlivosti vyvrátili. Michaela přiznala, že její nejtěžší emocí byl strach, že pěstounské dítě zničí jejich rodinu a po příchodu Josefa zažívala zklamání. Sára rovněž prožívala strach díky předsudkům a ve složitých situacích, ve kterých se musely řešit problémy s pěstounskými dětmi, cítila křivdu vůči rodičům a jejich rozhodnutí. Alena s Adamem potvrdili, že pociťovali lítost spojenou se sníženou pozorností rodičů.

1d) Jak se vyvíjel vztah s pěstounským dítětem?

Všichni aktéři zmínili, že si na nového sourozence zvykli rychle. I přes určitou míru počátečních obtíží, reflektovanou většinou informantů, proběhla adaptace na pěstounské dítě v pořádku. Jako úskalí adaptace pojmenovali Denisa a Adam velký věkový rozdíl mezi nimi a sourozenci, Alena uvedla náročnost přilnutí a sblížení se s handicapovaným dítětem a Sára zdůraznila, že největší slabinou adaptace byl nezájem rodičů o pomoc při stmelení biologických a pěstounských dětí. Biologické děti pěstounů v rozhovorech nastínili rozdíl na „zvyknutí si“ na novou situaci a vnitřní přijetí situace. Z rozhovorů vyplynulo, že se s novou situací aktéři sžili poměrně rychle, ale srovnat se s touto změnou psychicky trvalo delší dobu.

Dále 4 informanti v rozhovoru uvedli, že své pěstounské sourozence přijali za vlastní. Jediný Tomáš kladl důraz na absenci pokrevnosti mezi ním a dvojčaty. Alena přiznala, že Elišku bere jako součást rodiny, nicméně v ní biologickou sestru nevidí.

Informanti zhodnotili vývoj vztahu s pěstounskými dětmi velice dobře. V rozhovorech uváděli, že jejich vztahy přerostly v něco většího a o svých sourozencích se vyjadřovali kladně a mluvili o nich s pocitem, že si k sobě našli cestu. Sára přiznala, že z její strany došlo k bezpodmínečnému přijetí, bohužel se ale setkala s tím, že pěstounské děti inklinovali spíše k sobě navzájem, a to vedlo k častým sporům. Tomáš se sblížil se všemi přijatými dětmi kromě Jakuba, který rodině způsobil mnoho problémů. Jakuba respektoval jako člena domácnosti, ale nikdy k němu nepřilnul a cítil vůči němu negativní emoce. Tomáš sdělil, že s přijatými dvojčaty se vztah vyvíjel pomaleji vzhledem k jejich psychickému rozpoložení a problémy s citovou vazbou.

2) *Jaký názor mají biologické děti pěstounů na pěstounskou péči?*

2a) Jaká pozitiva a negativa biologické děti připisují pěstounské péči?

Stěžejním pozitivem pěstounské péče vnímají účastníci výzkumu především pomoc druhému člověku, berou ji jako ideální řešení pro děti, kteří žijí ve špatných životních podmínkách a nepodnětném prostředí. Pozitivním přínosem je fakt, že pěstounské dítě se v náhradní rodině může stát poprvé svědkem funkční rodiny, láskyplného zázemí, a zároveň mu nová rodina může do jisté míry zaručit lepší výhledy do budoucna. Zároveň je dle informantů pěstounská péče skvělým řešením poruchy reprodukční funkce v rodině.

Negativa pěstounské péče se v rozhovorech aktérů opakovala. Z rozhovorů vyplynulo, že jako velké úskalí vnímají informanti neparticipaci biologických dětí na rozhodování o pěstounské péči či nedostatek komunikace, ze kterých plynou další problémy. Dalším hojně vyzdvihovaným bodem byla omezená práva pěstounských rodičů vůči přijatým dětem, které v jistém smyslu omezují svobodu náhradní rodiny a způsobují diskomfort. Účastníci výzkumu v rozhovoru uváděli nevyzpytatelnost pěstounské péče a s tím spojené přidružené potíže – problémy s pěstounským dítětem, možný rozvrat rodiny, přílišná náročnost, nutnost loučení se s přijatými dětmi, bariéra ve vztazích mezi pěstounským dítětem a náhradní rodinou, nesoulad povah.

2b) Jak biologické děti vnímají jejich zkušenost s pěstounskou péčí?

V rámci rozhovorů se všichni účastníci výzkumu shodli, že pěstounská péče pro ně byla do jisté míry transformující a nějakým způsobem jejich život ovlivnila. Mimo to aktéři uvedli, že mezi velký přínos zařazují vnitřní srovnání hodnot a uvědomění si ceny rodiny. Sdělili, že jim pěstounská péče rozšířila povědomí o osudech druhých lidí, uvědomili si

pomíjivost štěstí a získali mnoho ctností, jako např. větší trpělivost, respekt k druhým, zbavení se předsudků, schopnost postarat se o dítě a pochopení pro určité životní situace.

Rozhodnutí rodičů stát se pěstouny hodnotí všichni informanti kromě Aleny kladně a jsou za tuto životní zkušenost rádi.

2c) Staly by se samy pěstouny?

Z odpovědí informantů vyplynulo, že pouze jeden z nich, Tomáš, se staví k myšlence „já jako budoucí pěstoun“ naprosto otevřeně. Michaela, Sára a Adam myšlenku pěstounské péče razantně odmítli. Denisa by k tomuto rozhodnutí přistoupila v případě nemožnosti mít vlastní rodinu. Alena chápe tento krok jako kolektivní rozhodnutí rodiny, tudíž by brala ohled na další rodinné příslušníky, zároveň však přiznala, že vzhledem k jejímu životnímu příběhu by nikdy nepřijala handicapované dítě.

13. Diskuze

V závěrečné části této bakalářské práce propojím některé závěry výzkumného šetření s výsledky a tezemi jiných autorů, kteří se problematikou pěstounské péče a biologickými dětmi pěstounů, již zabývali.

Z výzkumu Polandové a Groze (1993) vyplynulo, že všechny biologické děti, které se zúčastnily šetření, byly zahrnuty do finálního rozhodnutí o přijetí či nepřijetí pěstounského dítěte do rodiny a tedy stanoviska, zda se jejich rodiče stanou pěstouny. Ve mém výzkumu jsem došla k závěrům, které tak jednoznačné nebyly. Z 6 dotazovaných jediná Denisa sdělila bezprostřední zahrnutí do rozhodování a komunikaci ze strany rodičů. Sára přiznala, že si nevzpomíná na rodinnou diskuzi ohledně pěstounské péče a uvádí, že byli s ostatními dětmi postaveni víceméně před hotovou věc. Na druhou stranu, Adam a Tomáš přiznali, že v době řešení pěstounské péče neměli na tuto problematiku názor, a tudíž rodičům nedokázali přesně odpovědět, přestože jejich stanovisko rodiče chtěli slyšet. Alena uvedla, že její matka s ní toto téma a s tím související Aleniny pocity do hloubky neprobírala, a proto konečné stanovisko padlo bez ohledu na názory či pocity dětí. Carol Kaplanová (1988) ve své studii apelovala na to, jak důležité je ptát se dětí na jejich názor a pocity ohledně pěstounské péče, přestože mohou pociťovat obavy říct, jak se cítí. Závěrem vyplývá, že je zcela zásadní umožnit biologickým dětem vyjádřit svůj názor k přijetí nového pěstounského dítěte, což potvrzuje mimo jiné i Zezulová (2012).

Dle Martina (1993) aktivní zapojení biologických dětí pozitivně ovlivňuje schopnost zvládat potencionální problémy související s pěstounskou péčí. Aktivní zapojení vlastních

děti pěstounů z mého výzkumného šetření mohu potvrdit v rámci příprav v rodině. Všichni informanti se v nějaké míře zapojili do přípravy zázemí, úpravy pokojů, nákupů příslušenství, hraček a potřeb pro přichozí děti. Odborná příprava biologických dětí byla v rozhovorech rovněž potvrzena. Informanti uvedli, že docházelo k návštěvám jednak pěstounských dětí, tak i klíčových či sociálních pracovníků, kteří s nimi komunikovali. Jediná Sára si nevzpomíná, že by během přípravy došlo k rozhovorům např. se sociálním pracovníkem. Denisa přímo zmínila podstoupení psychologického rozhovoru. Adam sdělil, že v rámci odborné přípravy docházeli se sestrou a rodiči na přípravné kurzy.

Je patrné, že proces, který předchází přivítání pěstounského dítěte do rodiny, je náročný. V rámci tohoto procesu se členové rodiny připravují na změny, které je v souvislosti s tímto krokem čekají. Díky rozhovorům s biologickými dětmi pěstounů jsem měla šanci tyto změny zanalyzovat. Závěry dosavadních výzkumů téměř doslova kopírovaly výsledky, kterých jsem dosáhla analýzou rozhovorů. Z dosavadních studií vyplynulo, že k stěžejním změnám patřila po příchodu pěstounského dítěte: ztráta času a pozornosti rodičů (Höjer, 2007; Kaplan, 1988; Martin, 1993; Younes a Harp, 2007), dále ztráta soukromí a osobního prostoru (Poland a Groze, 1993; Twigg, 1994; Younes a Harp, 2007;), větší odstup mezi rodinnými příslušníky a nižší komunikace s rodiči (Poland a Groze, 1993; Twigg, 1994).

Ztrátu rodičovské pozornosti potvrdili Denisa, Tomáš, Sára a Alena. Tomáš ztrátu zmiňoval u obou skupin pěstounských sourozenců. Tuto změnu v návaznosti na příchod pěstounských dvojčat odůvodnil se slovy, že počáteční péče o ně vyžadovala čas, pozornost a píli rodičů, kterou dokázal pochopit a přijmout. Polandová a Groze (1993) tvrdí, že rodiče, kteří se věnují spíše pěstounským dětem, jelikož jejich výchova obnáší speciální požadavky, může u jejich vlastních dětí vyvolat projevy nežádoucího chování. Toto tvrzení nekoresponduje se stanoviskem, které v rozhovoru řekl Tomáš. Distanc mezi členy rodiny potvrdili Tomáš, Sára a částečně i Adam, který poznamenal, že po příchodu Matěje jeho sestra inklinovala spíše k pěstounskému bratrovi. Sára uvedla, že díky pěstounské péči trávili ona i sourozenci méně času doma, což vedlo k oslabení pout, které mezi nimi byly. V návaznosti na novou životní etapu došlo u Aleny k ústupu do samoty, uzavření se do sebe a pobytu mimo domov. Tato zjištění se shodují s tvrzeními výzkumů Polandové a Groze (1993), Younesové a Harpové (2007), Martina (1993). U biologických dětí pěstounů často dochází k vytvoření domnělého vlastního prostoru, který je místem úniku od pěstounské péče a zkušenosti s ní (Poland a Groze; 1993) – to samé v rozhovorech potvrdily Sára, Alena, Tomáš. Dalším poznatkem, podobně jako u Sáry a Aleny, bylo izolování sebe sama (Younes

a Harp, 2007). Alena rovněž v rozhovoru uvedla, že nechtěla zklamat vlastní matku svými pocity z pěstounské péče, proto své pocity nedávala najevo. Tento závěr kopíruje tvrzení ze studie Martina (1993), ze které vyplynulo, že biologické děti záměrně neodkrývají emoce. 4 z 6 informantů mluvili v rámci interview o tom, že je pěstounská péče ochudila o čas strávený s rodiči, což koresponduje s výsledky dosavadních studií (Höjer, 2007; Kaplan, 1988; Martin, 1993; Younes a Harp, 2007). Michaela naopak uvedla, že pěstounský bratr Josef zapříčinil větší stmelení rodiny a zkvalitnění vztahů. Denisa v rozhovorech sdělila, že paradoxně jí pěstounská péče zajistila více času s rodiči, ačkoliv se o něj musela dělit s Vojtěchem.

Je patrné, že díky příchodu pěstounského dítěte do rodiny dochází ke změnám, které se reflektují ve fungování rodinného systému. Jak bylo již naznačeno, dochází ke vzniku nových rolí a naopak ztrátě jiných rolí (Wilkes, 1974, cit. podle Twigg a Swan, 2007). Denisa například uvedla, že po příchodu miminka jí rodiče začali brát jako „tu vyspělejší“ a přestala pro ně být malou holkou. Pugh (1996, cit. podle Twigg a Swan, 2007) tento fakt vnímá jako „ztrátu nevinnosti“, která souvisí s nárokem na větší míru samostatnosti biologického dítěte se zřetelem na potřebu času a pozornosti, kterou vyžaduje péče o pěstounské dítě (Martin, 1993) a také s úkoly spojenými s novou rolí biologického dítěte, mezi které např. patří podílení se na péči o přijaté dítě (Twigg a Swan, 2007). Tato tvrzení se potvrdila i v mém výzkumném šetření. Michaela, Adam, Sára i Denisa v rozhovorech přiznali, že mezi jejich nové povinnosti patřila i péče o jejich pěstounského sourozence. Tímto životním předělem byli rodiči postaveni do pozice starších, rozumnějších dětí. Alena péči o handicapovanou sestru nezmiňovala a Tomáš v rozhovorech pouze zmínil, že ví, jak se má o své pěstounské sestry postarat, nicméně do jejich péče nikdy nebyl nucen. V návaznosti na poznatky vyplývající z mých rozhovorů bych ráda zmínila Pazlarovou (2016), která apeluje na rodiče, aby se snažili předejít výrazné redukci soukromí a zvážili míru zapojení biologických dětí do péče o nevlastního sourozence.

Ztrátu soukromí, svobody a osobního prostoru, kterou mimo jiné reflektovali Twigg (1994), Younesová a Harpová (2007) v rozhovorech zmínil pouze jediný informant Tomáš. Nicméně všichni informanti se rozpovídali spíše o praktických změnách – organizace času v rodině, rozdělení povinností mezi všechny členy, změna stravování a celkové přizpůsobení nového chodu rodiny a novým členům. Podobné změny uvedla i Pazlarová (2016), která sdělila, že po příchodu pěstounského dítěte dochází ke změně v trávení volného času, společných aktivitách, upozadnění dřívějších návyků a vzniku nových.

Provedené studie dále poukázaly na pozitivní důsledky pěstounské péče: vděčnost za vlastní rodinu a ocenění rodičů (Poland & Groze, 1993; Younes a Harp, 2007), větší zodpovědnost, trpělivost a zájem o osudy druhých lidí, (Younes & Harp, 2007), uvědomění, že život není jednoduchý a lepší pochopení chodu společnosti (Martin, 1993). Publikace *Fostering Families: supporting sons and daughters of foster carers* (2008) také potvrzuje tvrzení, že zkušenost biologických dětí s pěstounskou péčí ovlivňuje jejich osobnost, pohled na život a jejich budoucnost. Tyto závěry vyllynuly i v rozhovorech s mými informanty, kteří mezi „zisky“ pěstounské péče řadí: vyšší toleranci k odchylkám a méně kontroverze a předsudků, větší rozhled a otevřenost, respekt a trpělivost, ocenění rodičů. Díky osobní zkušenosti si biologické děti uvědomily hodnotu vlastního štěstí a svojí rodiny, zformovaly si představu o svojí budoucí rodině a výchově, kterou by chtěly aplikovat.

Publikace *Fostering Families: supporting sons and daughters of foster carers* (2008) zároveň také uvádí, že se v dospělosti biologické děti pěstounů díky osobní zkušenosti často sami stávají pěstouny. Toto tvrzení nekoresponduje s výsledky mého výzkumu. Tomáš jako jediný informant byl myšlence vlastního pěstounství otevřený. Sára, Adam a Michaela jakoukoli možnost budoucí pěstounské péče striktně negovali. Denisa s Alenou ve svém stanovisku nebyly tak přísné, ale na tento koncept by přistoupily pouze za určitých podmínek a okolností.

14. Úskalí výzkumu, jeho přínosy a doporučení

V této kapitole bych se ráda věnovala limitům mého výzkumného šetření. Stěžejním úskalím realizovaného výzkumu považuji nízký počet informantů. Obtíže se sestavováním výzkumného souboru probíhaly již od zahájení výzkumného šetření. V souvislosti s celosvětovou pandemií COVID-19 bylo těžké najít dostatečný počet účastníků rozhovorů, kteří by semnou absolvovali interview osobně a zároveň byli ochotni sdílet tak intimní téma, jako jejich osobní zkušenost s pěstounskou péčí. Dalším důvodem nízkého počtu informantů byly i mnou stanovené specifické požadavky na výzkumný soubor. Přes doprovodné organizace pěstounů, orgán sociálně-právní ochrany dětí, facebookovou skupinu i známé, jsem většinou dostávala kontakty na pěstounské rodiny, v nichž žily biologické děti, jež nedovršily mnou stanovenou věkovou hranici nebo byly součástí konceptu pěstounské péče na přechodnou dobu. Domnívám se ovšem, že např. nižší věk účastníků výzkumu by neumožnil nahlédnout do této problematiky tak, jak se to povedlo se staršími informanty. Moji aktéři většinou neměli problém se otevřít a probírat palčivá témata související s pěstounskou péčí. Jejich otevřenost hodnotím velmi kladně s ohledem na fakt, že některé

otázky se mohly zdát až příliš osobní. Díky této volbě se mi podařilo jednotlivá témata popsat do hloubky. Aktéři dokázali své pocity hodnotit a popisovat a byli schopni sebereflexe. Soudím, že by se mi kýženého výsledku ve výzkumu zahrnující např. děti v mladším školním věku, nedostalo. Zároveň musím podotknout, že vzhledem k věku informantů, by se dalo polemizovat o přesnosti výpovědí jejich vzpomínek, jelikož např. od první zkušenosti s pěstounskou péčí uběhlo nejstarší informantce Sáře již 20 let.

Dalším úskalím výzkumného šetření shledávám prostředí konání rozhovorů. Ty se konaly buď v domově informanta nebo v kavárenském prostředí. Domácí prostředí informanta je dle mého názoru nejlepší možná varianta pro sdílení takto osobních zkušeností. Účastník výzkumu se nachází ve známém prostředí, a to napomáhá jeho uvolněnosti a otevřenosti. V kavárně, kde jsem vedla 2 z 6 rozhovorů, bývá prostředí příliš hlučné a dotazování se nemusí cítit komfortně odpovídat na všechny položené otázky. To samozřejmě může ovlivnit výpovědní hodnotu odpovědí v rozhovorech.

Určitým limitem mého výzkumného šetření je fakt, že je v České republice problematika biologických dětí pěstounů v rámci pěstounské péče podrobena příliš malému zájmu. Dosavadní tuzemské poznatky z této oblasti jsou obtížně srovnatelné se závěry zahraničních studií, jelikož systém náhradní rodinné péče u nás a v zahraničí je odlišný. Na druhou stranu právě nízká probádanost této problematiky může zvýšit hodnotu toto výzkumného šetření, jež se může stát podkladem pro další výzkum.

Jako zajímavé téma pro další výzkum shledávám realizaci rozhovorů nejen s biologickými dětmi pěstounů, ale i s jejich pěstounskými sourozenci. V tomto směru by mohlo dojít k obohacení celé problematiky a pohled na dané téma z „obou stran barikády“. Dále bych doporučila zrealizovat výzkum na jedno z naznačených podtémat z výzkumného šetření, např. pocity spojené s příchodem pěstounského dítěte. Tuto problematiku bych se nebála uskutečnit pomocí kvantitativních metod na větším počtu respondentů.

Dále bych pro větší komplexnost realizovala výzkumné šetření jednak s biologickými dětmi, tak i s doprovázejícími sociálními pracovníky. Zaměřila bych se především na téma odborné přípravy biologických dětí.

Výsledky mého výzkumného šetření mohou být užitečné pro zájemce či žadatele o pěstounskou péči. Prospěšné by pro budoucí pěstouny mohly být v procesu rozhodování, ale i ve fázi příprav na pěstounskou péči, zahrnující i přípravu vlastních biologických dětí. Tento výzkum by tedy mohl pomoci nejen budoucím pěstounům, ale i jejich dětem, které díky tomu mohou poznat prožívání lidí, kteří si prošli stejnou situací. Díky tomu by mohlo dojít k lepší přípravě na zcela novou realitu a zkušenosti, které je čekají, a tím i

redukcí negativních pocitů, které provázely i účastníky mých rozhovorů. Přestože předložené výsledky mého výzkumu nelze označit za univerzálně platné, mohou rozšířit obzory i sociálním pracovníkům nebo osobám, které spolupracují s pěstounskými rodinami a doprovázejí je.

ZÁVĚR

Cílem mé bakalářské práce a výzkumného šetření bylo zmapovat nejen subjektivní zhodnocení celého konceptu pěstounské péče biologickými dětmi pěstounů, ale i zjistit, zda a jak jejich život ovlivnilo rozhodnutí jejich rodičů stát se pěstouny.

V první části práce jsem nejprve předložila teoretický podklad, který byl opěrným pilířem pro výzkumné šetření. Představila jsem koncept náhradní rodinné péče, pěstounské péče a její fungování. Dalšími teoretickými východisky byla témata konceptu rodiny, jejich funkcí a poruch a také sourozeneckých vztahů. Poslední, důležitou základnou pro další výzkumné šetření bylo seznámení s již provedenými výzkumy a publikovanou odbornou literaturou na téma biologické děti pěstounů, kterému jsem se věnovala v posledních kapitolách teoretické části.

V empirické části jsem představila uskutečněné výzkumné šetření a jeho metodologii. Výzkum probíhal v kvalitativní rovině a byl realizován na základě polostrukturovaných rozhovorů s šesti biologickými dětmi pěstounů. Tyto rozhovory mi poskytly vhled do zkušenosti s pěstounskou péčí očima daných biologických dětí a pomohly mi získat odpovědi na výzkumné otázky. Po analýze rozhovorů jsem přešla do fáze diskuze, která zahrnovala propojení některých závěrů již provedených studií s mými zjištěními. V neposlední řadě se v empirické části zabývám úskalími výzkumu a dalšími doporučeními pro výzkum.

Z rozhovorů s informanty vyplynuly tyto odpovědi na výzkumné otázky:

Výzkumná otázka č. 1: Jakým způsobem ovlivnilo přijetí pěstounského dítěte biologické děti pěstounů?

Pěstounská péče ovlivnila biologické děti pěstounů na mnoha úrovních. Příchod pěstounského dítěte se promítl do vztahů v rodině a její atmosféře. Z výzkumného šetření vyplynulo, že transformace vztahů probíhala jak ve směru stmelení a upevnění vazeb, tak i v směru ztráty původní intimity v rodině a distance mezi jejími členy. Pěstounská péče přinesla i praktické změny, které měly vliv na fungování v rodině, tedy i biologické dítě pěstounů. Rozhodnutí rodičů a příchod pěstounského dítěte ovlivnilo i emoční rozpoložení biologických dětí – ať již v pozitivním nebo negativním směru. Dále bylo potvrzeno,

že je pěstounská péče nějakým způsobem transformovala a pomohla jim ve srovnání životních hodnot, jejich budoucnosti a rozšířila jejich obzory.

Výzkumná otázka č. 2: Jaký názor mají biologické děti pěstounů na pěstounskou péči?

Téměř všichni aktéři zhodnotili, že rozhodnutí rodičů o pěstounství vnímají pozitivně a jsou vděční za možnost touto životní zkušeností projít. Pouze jedna informantka se k této otázce nevyjádřila a byla v rozhovoru k rozhodnutí rodičů spíše kritická.

Největší pozitivum pěstounské péče vidí biologické děti pěstounů v pomoci dítěti v nouzi, v řešení nemožnosti mít vlastní děti a ve vnitřním uvědomění si vlastního štěstí a hodnoty rodiny. Jako negativum pěstounské péče vyhodnotili informanti právě špatné zapojení biologických dětí do rozhodování a špatnou komunikaci. Dále jako stěžejní problém vnímají špatně vymezená práva a povinnosti rodičů-pěstounů a biologických rodičů pěstounských dětí. Mezi další negativní aspekty přijetí pěstounského dítěte uváděli možné problémy s přijatým dítětem, rozvrat rodiny, náročnost pěstounské péče, možnost nesouladu povah pěstounské rodiny a nevlastního dítěte, a celkově nevyzpytatelnost této formy náhradní rodinné péče. Ačkoliv informanti z velké části vnímali přijetí jejich nevlastního sourozence pozitivně, myšlenka budoucího pěstounství je zcela blízká pouze jednomu z 6 informantů.

Cílů, které jsem si na samém začátku realizace bakalářské práce stanovila, se mi podařilo dosáhnout. Původní subjektivní domněnka, že pěstounská péče musí mít na biologické děti značný vliv v mnoha ohledech, se díky uskutečněnému výzkumu potvrdila a názory biologických dětí na koncept pěstounské péče jsou obohacujícím náhledem na tuto problematiku. Výzkumné šetření do určité míry obohatilo informace z dosavadních výsledků jiných studií, a zároveň poskytlo zjištění, které odpovídají na výzkumné otázky:

Bibliografie

- Amalthea. (2008). *Moje rodina poskytuje pěstounskou péči: příručka pro syny a dcery pěstounů*. Amalthea.
- Archer, C. (2001). *Dítě v náhradní rodině: Nejčastější problémy při výchově mladších dětí v náhradní rodině*. Praha: Portál.
- Brandejsová V., Hlásková A., Jurajdová H., Kovařovicová J. & Majerová K. (2015). *Pěstounství je profese*. Praha: MPSV ČR.
- Bubleová, V. (2014). *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče.
- Bubleová V., Novák O., Paleček J., Šmídová-Matoušová O., Vágnerová M. & Vyskočil F. (2014a). *Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, spolek.
- Černá, R. (2013). *Jsem speciální brácha...Jsem speciální ségra...Protože naši jsou pěstouni!* Amalthea.
- Dalloz, D. (2002). *Žárlivost a rivalita*. Praha: Portál.
- Dobson, J. C. (1995). *Dětský vzdor*. Praha: Návrat domů.
- Dunovský, J. (1986). *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum.
- Dunovský, J. (1999). *Sociální pediatrie*. Praha: Grada Publishing.
- Giddens, A. (2013). *Sociologie*. Praha: Argo.
- Hartl, P. & Hartlová, H. (2015). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Hendl, J. (2012). *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Hrušáková, M., Dávid R., Králíčková, Z., Psutka J., Šmíd O. & Westphalová, L. (2017). *Rodinné právo*. Praha: C. H. Beck.
- Kaplan, P. C. (1988). The Biological Children of Foster Parents in Foster Family. *Child and Adolescent Social Work*, 5(4), 281-299.
- Kraus, B. (2008). *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál.
- Lovasová, L. (2006). *Rodinné vztahy*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí.
- Matějček Z.; Kovařík J.; Vágnerová M.; Severová J.; Záleský R. & Bubleová V. (1999). *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál s. r. o.
- Matějček, Z. (1989). *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum.
- Matějček, Z. (2002). *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál.
- Matoušek, O. (2008). *Slovník sociální práce*. Praha: Portál.

- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, a. s.
- Novák, T. (2007). *Sourozenecké vztahy*. Praha: Grada.
- Novotný P., Ivičičová J., Syrůčková I. & Vondráčková P. (2017). *Nový občanský zákoník: Rodinné právo*. Praha: Grada Publishing a. s.
- Pazlarová, H. (2016). *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál.
- Pugh, G. (1996). Seen but not heard? Addressing the needs of children who foster. *Adoption and Fostering*, 20 (1), 35-41.
- Rychlík, D., Hrbáčková, E., Novotná, E., Hofschneiderová A., Kundratová A., Skorušová L. ... Hrouzek P. (2018). *Dobrý pěstoun: Náhradní rodinná péče v ČR*. Tábor: APSS ČR.
- Sobotková, I. (2001). *Psychologie rodiny*. Praha: Portál s. r. o.
- Sobotková, I. (2003). *Výzkum pěstounských rodin – co ukázaly rozhovory*. Náhradní rodinná péče, 2, 28-31.
- Strauss, A. & Corbin, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno, Boskovice: Sdružení podané ruce; Albert.
- Škroviera, A. (2007). *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál.
- Švaříček, R. & Šedřová, K. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: pravidla hry*. Praha: Portál.
- Twigg, R. (1994). The unknown soldiers of foster care: Foster care as loss for the foster parents' own children. *Smith College Studies in Social Work*, 64 (3), 297–312.
- Twigg, R. & Swan, T. (2007). Inside the Foster Family: What research tells us about the experience of foster carer's children. *Adoption and Fostering*, 31 (4), 49-61.
- Vágnerová, M. (2012). *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o. s.
- Výrost, J. & Slaměník, I. (1998). *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha: Portál.
- Younes, N. M. & Harp, M. (2007). Addressing The Impact of Foster Care on Biological Children and Their Families. *Child Welfare*, 86 (4), 21-39.
- Zeulová, D. (2012). *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál.

Elektronické zdroje

Bubleová V., Kovařík J. & Matějček, Z. (23.8. 2002) Sourozenci a pěstounská péče. *Rodina.cz* [vid. 2021-01-29]. Dostupné z: <https://www.rodina.cz/clanek2634.htm>

Fostering Families: supporting sons and daughters of foster carers. (2008). The Fostering network. Dostupné z:

https://www.thefosteringnetwork.org.uk/sites/www.fostering.net/files/public/resources/fostering-networks-position/sons_and_daughters_policy.pdf

Höjer, I. (2007). Sons and daughters of foster carers and the impact of fostering on their everyday life. *Child and Family Social Work*, 12 (1), 73-83.

DOI:[10.1111/j.1365-2206.2006.00447.x](https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2006.00447.x)

Klimesš, J. (2000). Zamyšlení nad sourozeneckou rivalitou. *Klimesš Mysteria* [vid. 2021-04-01]. Dostupné z: <http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/sourozenci.htm>

Martin, G. (1993). Foster care: The Protection and Training of Carer's Children. *Child Abuse Review*, 2 (1), 15-22.

DOI: <https://doi.org/10.1002/car.2380020105>

Petrusek, M. (2017). *Dysfunkce*. Sociologická encyklopedie [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR [vid. 2021-31-01]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Dysfunkce>

Poland, D. & Groze, V. (1993). Effects of Foster Placement on Biological Children in the Home. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 10 (2), 153-164.

DOI:[10.1007/BF00778785](https://doi.org/10.1007/BF00778785)

Řehák, J. (2018). *Výběr metodou sněhové koule*. Sociologická encyklopedie [online].

Praha: Sociologický ústav AV ČR [vid. 2021-12-03]. Dostupné z:

https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/V%C3%BDb%C4%9Br_metodou_sn%C4%9Bhov%C3%A9_koule

Stocker, C. M., Lanthier, R. P. & Furman, W. (1997). Sibling relationships in early adulthood. *Journal of Family Psychology*, 11 (2), 210-221.

DOI:<https://doi.org/10.1037/0893-3200.11.2.210>

Zákony

Zákon č. 89/2012 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. *Zákony pro lidi.cz*. Dostupné z:

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>

Zákon č. 359/1999 Sb., občanský zákoník. *Zákony pro lidi.cz*. Dostupné z:

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>

Zákon č. 401/2012 Sb., novela zákona. *Zákony pro lidi.cz*. Dostupné z:

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-401>

Zákon č. 452/1992 Sb., o pěstounské péči. *Zákony pro lidi.cz*. Dostupné z:

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-452>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 – Osnova rozhovoru

Příloha 2 – Vzor informovaného souhlasu

Příloha 3 – Průvodní dopis

Příloha 1 – Osnova rozhovoru

Úvod:

Dobrý den, vítám Vás a děkuju, že jste souhlasil/a s účastí na tomto rozhovoru a že se tudíž budete podílem na mém výzkumném projektu. V rámci studia na fakultě humanitních studií zpracovávám bakalářskou práci na téma pěstounská péče a její vliv na biologické děti pěstounů.

Základní pravidla a etické zásady:

- Záruka zajištění anonymity
- Důraz na vlastní názory a zkušenosti
- Všechny dojmy mě zajímají a jsou pro mě důležité (hodnocení, zkušenosti, postoje, dojmy)
- Nesoudím správnost odpovědí a neexistují pro mě odpovědi dobré či špatné.
- Podpis informovaného souhlasu a informace o záznamu rozhovoru
- Právo na objasnění otázky, právo neodpovídat na otázku – v případě, že se zdá informantu nepříjemná
- Ztlumit vyzvánění na telefonu

Otázky:

A. Jakým způsobem ovlivnilo přijetí pěstounského dítěte biologické děti pěstounů?

- 1) Vzpomenete si ještě na období před příchodem pěstounského dítěte (PD) do vaší rodiny?
- 2) Co jste jako rodina rádi dělali?
- 3) Máte nějaké stěžejní vzpomínky z té doby?
- 4) Dokázal/a byste popsat, jaká u Vás panovala atmosféra?
- 5) Jaké jste měli v rodině vztahy? Vy s vašimi rodiči, rodiče navzájem?
- 6) Jak Vám rodiče řekli o nápadu pěstounské péče (PP)?
- 7) Ptali se Vás rodiče, co si o nápadu PP myslíte?
- 8) Jak jste se na to připravovali – v rodině i po odborné stránce?
- 9) Poznal/a jste pěstounské dítě ještě předtím, než k Vám přišlo natrvalo?
- 10) Jak to u Vás probíhalo po příchodu PD?
- 11) Změnilo se u Vás něco? Co?
- 12) Změnilo se něco přímo pro Vás?
- 13) Máte pocit, že to změnilo atmosféru u Vás doma?

- 14) Máte pocit, že to ovlivnilo vztahy?
- 15) Došlo k nějakému přizpůsobení se novému životu u Vás v rodině?
- 16) Jak jste se ohledně příchodu PD cítil?
- 17) Zaznamenal/a jste po příchodu PD nějaké emoce, na které jste např. nebyl/a zvyklý/á?
- 18) Vnímál/a jste tuto změnu spíše pozitivně nebo spíše negativně?
- 19) Jak jste si na PD zvyknul/a?
- 20) Jak se Váš vztah s PD postupem času vytvářel a vyvíjel?
- 21) Přijal/a jste PD jako vlastního sourozence?
- 22) Našli jste k sobě cestu?

B. Jaký názor mají biologické děti pěstounů na pěstounskou péči?

- 1) Vnímáte u PP něco jako problém?
- 2) Je na PP něco, co je vyloženě dobře nebo vyloženě špatně?
- 3) Co vnímáte na PP jako pozitivní?
- 4) Co vnímáte na PP jako negativní?
- 5) Co si myslíte o tom, že se rodiče tehdy rozhodli pro PP?
- 6) Jak jste se s tím rozhodnutím vyrovnal?
- 7) Myslíte, že Vás to nějak ovlivnilo?
- 8) Stal/a byste se taky pěstounem/pěstounkou?

Děkuji moc za Váš čas a za to, že jste přispěla k mému výzkumu. V případě zájmu Vám mohu zaslat jeho finální znění s výsledky.

Příloha 2 – Vzor informovaného souhlasu

Informovaný souhlas s poskytnutím výzkumného rozhovoru a jeho následným vyžitím pro účely bakalářské práce

Podpisem vyjadřuji souhlas s následujícími body:

- Byl/a jsem informován/a o účelu rozhovoru, kterým je sběr dat pro potřeby výzkumu bakalářské práce Magdalény Temelové, která nese název Pěstounská péče a její vliv na biologické děti pěstounů. Cílem výzkumu je zmapovat subjektivní zhodnocení celého konceptu pěstounské péče z pohledu dnes již dospělých biologických dětí pěstounů.
- Bylo mi sděleno, jaký průběh bude mít rozhovor. Jsem seznámen/a s právem odmítnout během rozhovoru odpovědět na jakoukoli otázku, případně do 3 dnů odmítnout účast na výzkumném šetření.
- Souhlasím s nahráváním následujícího rozhovoru a jeho zpracováním. Zvukový záznam rozhovoru nebude poskytnut třetím stranám a po přepsání bude vymazán. Transkripce bude přístupná pouze komisi u obhajoby bakalářské práce, jinak nikomu až na potřebné citace v textu práce, který bude volně dostupný online v depozitáři závěrečných prací.
- Byl/a jsem obeznámen/a s tím, jak bude s rozhovory nakládáno a jakým způsobem bude zajištěna anonymita i po skončení rozhovorů, která znemožní identifikaci mé osoby. Nikde nebude uvedeno mé jméno či jiné osobní údaje, které by mohly vést k identifikaci mé osoby.
- Dávám svolení k tomu, aby výzkumnice použila rozhovor pro potřeby své bakalářské práce. Zároveň se zavazuji, že splňuji kritéria potřebná pro uskutečnění rozhovoru a participaci na výzkumu.

Kritéria jsou následující:

- Jsem biologické dítě rodičů-pěstounů, kteří se rozhodli pro koncept dlouhodobé pěstounské péče, a díky tomu se do naší rodiny dostalo pěstounské dítě.

Toto pěstounské dítě žilo/žije v naší rodině minimálně 1 rok, a zároveň s naší rodinou není v příbuzenském svazku (např. příbuzenská pěstounská péče)

Je mi více než 18 let

Datum:

Podpis informanta:

Podpis výzkumníka:

Příloha 3 – Vzor průvodního dopisu

Dobrý den,

jmenuji se Magdaléna Temelová a jsem studentkou Univerzity Karlovy - fakulty humanitních studií v Praze. Ráda bych Vás oslovila ke spolupráci na mé bakalářské práci. Tématem, kterým se zabývám, je **Vliv pěstounské péče na biologické děti pěstounů**. Pro svůj výzkum hledám lidi, kteří by semnou byli ochotni pohovořit na toto téma. Stanovená kritéria pro zachování validity rozhovorů jsou následující:

Pokud jste osoba, která..

- 1) ..je biologickým dítětem rodičů, kteří se rozhodli pro pěstounskou péči a tato pěstounská péče se netýkala přijetí jiného člena vaší rodiny, které se ocitlo v tíživé situaci
- 2) ..je plnoletá a již dovršila věku 18 let
- 3) ..díky rozhodnutí rodičů získala minimálně 1 „nevlastního“ sourozence z pěstounské péče
- 4) ..je ochotná si na toto téma popovídat

Tak hledám právě Vás a budu ráda, když se mi ozvete na:

(kontakt)

Uskutečněné rozhovory a výsledky výzkumu budou v bakalářské práci zcela anonymní. Před zahájením rozhovorů Vám bude předložen informovaný souhlas, kde Vás seznámím s dalšími etickými hledisky zpracování výsledků.

Srdečně zdraví,

Magdaléna Temelová